తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవులు

శ్రీమదెడ్వర్డుపట్టాభిషేకనాటకము

కాకినాడ, 1904

Record no. 378

Tirupati Vēṅkaṭēśvarakavulu

Śrīmadedvarḍupaṭṭābhiṣēkanāṭakamu

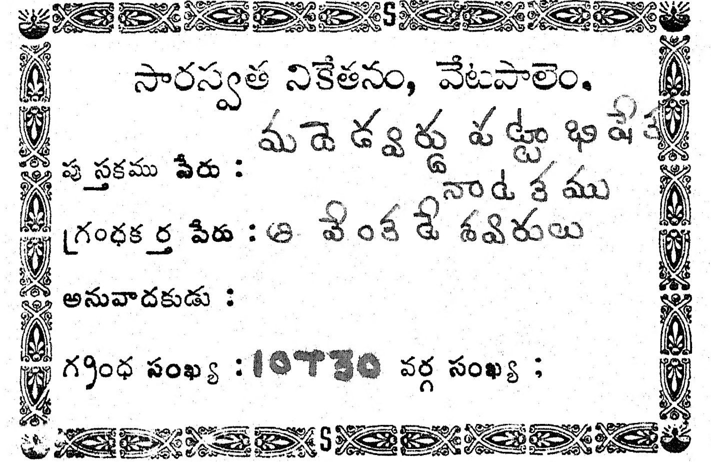
Kākināḍa, 1904

Record no. 378

Bibliographic Record Target

తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవులు.
శ్రీమదెడ్వర్డుపట్టాభిషేకనాటకము / ఇది తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవులచే రచియింపఁబడినది.- 1. కూర్పు.- కాకినాడ : శ్రీబాలసరస్వతీ ముద్రాక్షరశాల, 1904.
4, 2, 53 p. :ports. ;20 cm.
Record no. 378

Tirupati Vēṅkaṭēśvarakavulu.
Śrīmadeḍvarḍupaṭṭābhiṣēkanāṭakamu / idi Tirupati Vēṅkaṭēśvarakavulacē raciyimpam̐baḍinadi.- 1. kūrpu.- Kākināḍa : Śrībālasarasvatī Mudrākṣaraśāla, 1904.
4, 2, 53 p. :ports. ;20 cm.
Record no. 378

సరస్వత్యనుబంధము. ౩౫

శ్రీరస్తు.

శ్రీమదెడ్వర్డుపట్టాభిషేకనాటకము.

ఇది

శతావధానులును శ్రీపోలవరం సంస్థానస్థితులును

నగు

తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవులచే రచియింపఁబడినది.

సరస్వతీపత్రికనుండి పునర్ముద్రితము.

మొదటికూర్పు

కాకినాడ,

శ్రీబాలసరస్వతీముద్రాక్షరశాల.

1904

వెల. 6 అణాలు.

HIS MAJESTY KING EDWARD VII.

HER MAJESTY QUEEN ALEXANDRA.

FORE WORD.

The following drama was written under my suggestions by the twin poets and sathavadhanis-Pandit Thirupatysastry and Pandit Venkatasastry-in adaptation of the drama of the well known poet Pandit Vidyanatha in Sanskrit, illustrating the art and science of Dramaturgy. Some-time back, during the year before last, in the course of conversation, the poets told me that they intended translating the Sanskrit version of Vidyanatha into Telugu, from the well known book on rhetoric, commonly understood by the name of Prataparudreeyamu, as a supplement to Narasabhupaleeyamu of Bhattumurty. But as the year before last was marked by the coronation of our beloved Emperor, King Ebward VII, I suggested to them, that instead of merely translating the drama of Vidyanatha from Prataparudreeyamu, for rendering its translation complete, they might suiting the occasion, write a drama, on similar lines illustrating the great Historic incident of the coronation of the King Emperor. Thus the following drama was written by those poets and a due amount of care was taken in seeing that the incidents mentioned therein were, as far as possible, historically and chronologically consistent and correct.

Books on the art and science of Dramaturgy, had never been composed by the old Telugu poets, nor any attempts towards the popularising of the art and science of writing dramas seemed to have been made by them, although the Drama had been developed to a very high degree in Sanskrit and the art and science of Dramaturgy completely settled and elaborately explained. Though the rhetoric of Sanskrit had been almost completely copied and adapt-

ed to the Telugu Literature, no attempts were ever made to copy the art and science of Dramaturgy into Telugu, on account of the total absence of Dramas in Telugu and the utter prejudice the old Telugu poets seemed to have always entertained against the translation of the Sanskrit Dramas into Telugu. They appear to have been also unwilling to undertake the task, on account of the decline of the stage and also the mistaken notion and supposition that the Telugu language was totally unfit for the purpose of the Drama. The great masterpieces of Kalidasa, Bhavabhuti and other Sanskrit dramatists, were no doubt the main sources from which, the old Telugu poets have borrowed the idea of writing the well known Prabandhams in the Telugu literature. But as the spirit of the Drama completely waned away, and the purpose for which the great Sanskrit dramas were composed, was totally forgotten and even came to be misunderstood during the times when the great masterpieces in the Telugu literature were written, the old Telugu poets never concerned themselves with either the translation of the Sanskrit Dramas into Telugu or any original ones in that language. With the decline of the stage, Sanskrit dramas ceased to be represented in theatres and came to be understood as being written not for the purpose of being enacted on the stage but for being read and enjoyed by the Sanskrit students and scholars alike. As the stage declined and was being looked down and regarded as being totally disreputable and even base, there was infact no need felt for any kind of Dramas in the popular languages. The street dancers and the opera singers became multiplied in numbers and were freely patronized by the popular rustic world and were looked down upon by the more civilized people and the

literary men with contempt and scorn. This new unhealthy tendency has also contributed to the prejudice which the old Telugu poets had for the composition of Dramas in the Telugu language. Even when the old Telugu poets, were influenced by their love of Literature, to adapt sanskrit dramas into Telugu, they did not attempt to translate any such into that language but merely contented themselves in narrating the whole Story and the plot of such dramas in ordinay Telugu poetry in the form of Prabandhams. A few operas, were no doubt written in Telugu by the renowned Siddheendrayogi and others but they never came to be recognised as literary compositions. These seem to be the causes in particular, for the peculiar phenominon of the total absence of books on the art and Science of the drama in Telugu literature. Even when translating Prataparudreeyamu into Telugu, the poet Bhattu Murti, did not care to translate portions of the book treating about the Drama but left them out as being unnecessary for the Telugu Literature.

But as times are now changed and the Stage is slowly gaining its due respect and popular sympathy, a large demand for Dramatic compositions in the Vernacular languages has been created, the Telugu writers of the present age have been busy in translating the old sanskrit pieces and also writing some original Dramas in Telugu. Thus the present age of Telugu literature may justly be termed as the age of the Drama. This new tendency and the influx of a large number of Dramas into Telugu literature has naturally created the desire of writing books on the art and science of Dramaturgy. As almost all the Telugu Dramas now current, are based on sanskrit models and are almost copied and made consistent with the established

rules of sanskrit Dramaturgy and Rhetoric, the art and science of Dramaturgy in the sanskrit literature has been, adapted to the exigencies of the Telugu literature and attempts for elucidating the sanskrit Dramaturgy in the Telugu language are being made. Several books on the subject have been already published in Telugu, but as none of them attempts at the illustration of the rules of Dramaturgy except merely explaining and presenting to its readers, the bare skeleton of the science and its dry rules, an attempt has been made for the first time in this Drama to explain the established rules of sanskrit Dramaturgy in an illustrative Drama clothed in flesh and blood. This Drama may not come up to the literary standard of Vidyanatha's Drama in Prataparudreeyamu and may be found defective and far inferior to it in several respects. But as a first attempt in the right direction, prompted by feelings of genuine love for the Telugu literature and stimulated, of course by a deep sense of loyalty and affection to the British throne, I hope this Drama will not be unacceptable to the Telugu readers.

15th March 1904 } K. R. V. KRISHN RAU, B. A.

Cocanada. } *Zamindar of Polavaram.*

పీఠిక.

మేమొకనాఁడు ప్రతాపరుద్రీయమును జదువుచుండఁగా నందలినాటకలక్షణమునకు లక్ష్యముగా విద్యానాథమహాకవి రచించిన ప్రతాపరుద్రపట్టాభిషేకమను నైదంకముల నాటకముంజూచి మూర్తికవి దానియందలి యుత్తరభాగము లన్నిటిననుసరించి నరసభూపాలీయము రచించినపగిది నేదానిం దెలిఁగింపఁ దలంపుగలిగి మహారాజశ్రీ మారామచంద్రవేంకటకృష్ణరావు బహదరుగారితో విన్నవింప వారాలోచించి సరస్వతీపత్రికలోఁ బ్రచురించుటకై నాటకలక్షణమునకు లక్ష్యముగానే యీనాటకము ననుసరించి యెడ్వర్డుపట్టాభిషేకనాటకమును రచించిన బాగుండునని సెలవిచ్చిరి. మేము వారియాలోచనకు రాజభక్తికి నపరిమితానందమునొంది యీనాటకమునం గల ప్రక్రమము ననుసరించియే సలక్షణముగ మనచక్రవర్తిగారి పట్టాభిషేకకథ నైదంకముల నాటకముగ రచించితిమి. నాటకోపయోగమునకై ప్రస్తుతకథను విరుద్ధము గాకుండఁ గొన్నిచోట్లఁ గొంచెము మార్పవలసివచ్చినది. పూర్వమహారాజులకథలు ప్రబంధములుగాఁ గాని నాటకములుగాఁ గాని రచించినప్పుడు కవులిట్టిస్వాతంత్ర్యమును వహించియే యున్నారు కావున నధునాతన చక్రవర్తి చరిత్రమును జదివియుఁ జూచినట్టి యెఱింగిన హూణభాషాధిప లందఱును మన్నింతురని తలఁచెదము.

ఇందలి ప్రథమాంకములో విక్టోరియా మహారాజ్ఞిగారి స్వప్నము మూలకథలో లేనిది. మూఁడవయంకములోఁ జక్రవర్తిగారు యువరాజుగా నున్నపుడు మనదేశమును గాంచినకథ వ్రాయఁబడినది. అదిచూచి వారాప్రదేశములే చూచిరనియు నాక్రమ్ముగనే దేశయాత్ర గావించిరనియుం దలంపవలదు. మొత్తముమీఁదఁ గొన్నిదేశములు చూచిన విషయము సత్యము గావున నాటకోపయోగముగ మార్చుకొంటిమి. కిరీటధారణోత్సవము మొదలగునవి వర్ణించిన యంకములయందుఁ బ్రధానకథకు భంగము లేకుండఁ జేసిన కొంచెపుమార్పు లుండిన నుండవచ్చును. కథాపాత్రములకుఁ దెలుఁగునాటకము ననుసరించి ప్రధానులకుఁ దప్పఁదక్కినవారికిఁ దెలుఁగుపేరులే వాడితిమి. నాటకమునందుఁ జెప్పవలసిన పంచసంధులయు వానియంగములయు లక్ష్యములకు గుర్తులు చూపి లక్షణములు దిగువవివరించితిమి. దీనియందుఁ బ్రామాదికాదిదోషము లుండినచోఁ బండితులు మన్నింతురని కోరుచు నీక్రింద సంక్షేపముగా నాటకలక్షణము వివరించుచున్నారము.

నాటక మనఁగా ముఖప్రతిముఖగర్భవిమర్శనిర్వహణము లనుసాంగములగు నైదుసంధులతో నుత్తమనాయకుని చరిత్రము శృంగారవీరరసముల యందొకటి ప్రధానముగా దృశ్యముగాఁ జేయునది. అందాశీర్నమస్క్రియావస్తునిర్దేశాన్యతమరూపమగు మొదటిపద్యము నాంది యనంబడు. ఇదిపూర్వరంగమునకు ముఖ్యాంగము. దానియం దర్థముచేతఁగాని శబ్దముచేఁ గాని కథను సూచింపవలెను 8 గాని 12 గాని 18 గాని 22 గాని పదములుండవలయును. సూత్రధారునకు నటీమారిషవిదూషకులందొకనితో జరపుసంభాషణమాముఖ మనఁబడును. ఇదియేప్రస్తావన. నాందిచేసిన పిదప శరద్వసంతములలో నొకఋతువును భారతీవృత్తిగల పద్యముతో వర్ణించి కావ్యకథ సూచింపవలయును. కథోద్ఘాతము, ప్రవర్తకము, ప్రయోగాతిశయమని ప్రస్తావనకు మూఁడంగములు. ఉద్ఘాత్యాదులు మఱియుఁ బదుమూఁడు కలవుగాని వానిని యథావకాశముగాఁ బ్రయోగించుకొనవచ్చును. విష్కంభ చూళికాంకాస్య ప్రవేశకాంకావతారములను నైదింటిచే నాటకమునఁ జూపఁదగనికథను సూచించుచు నంకావాంతరకథలను గలుపుచుండవలయును. ముఖసంధికి 12 ను బ్రతిముఖసంధికి 13 ను గర్భసంధికి 12 ను విమర్శసంధికి 13 ను నిర్వహణసంధికి 14 ను నంగములుగలవు ఈయఱువదినాల్గంగములు గల పంచసంధులను జూపి వెనుకఁ జెప్పిన విష్కంభాదులైదింటిచేఁ గథను గలుపుకొనుచు రచింపఁబడినది సలక్షణమగునాటకము. ఈయంగములస్వరూపము లన్నియు మేమచ్చటచ్చట దిగువ నుదహరించియే యుంటిమి గావున నిందు వివరింపలేదు. గుర్తులుంచుటలోఁ బ్రమాదమునఁ గొన్నియంగములసూచన విడిచినను వానిఁ దజ్ఞులు కథాభాగమున సమన్వయింపఁజేసికొందు రని వేఁడుచున్నారము.

ఇట్లు,

శతావధానులు, తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు

శ్రీపోలవరసంస్థానాధిపతులగు శ్రీకొచ్చెర్లకోట రామచంద్రవేంకటకృష్ణ

రావుబహదరుగారి యాస్థానవిద్వాంసులు.

శ్రీ ర స్తు.

ఎడ్వర్డుపట్టాభిషేకనాటకము.

ప్రథమాంకము.

§ శా. శ్రీశుండుం దుహినాద్రిజాపతియు వాణీశుండు దేవేంద్రము
ఖ్యాశాపాలకసంఘ మానతి యవశ్యం బొదలం దాల్ప నా
నాశాస్త్రజ్ఞలసత్సభానుమతి విన్నాణంబుగా దీవులెం
తేశాసించిన దేవి యెల్లపుడు మీ కిచ్చుఁగా దృఢైశ్వర్యమున్.

ఉ. వాయుసుతుండు ముం దెడమవైపున జానకి వెన్కలక్ష్మణుం
డాయన తమ్ముఁడుంగా భరతుఁ డావల నీవల సూర్యపుత్రుడై
తేఁ యథవాదులెల్ల నలుదిక్కుల మూలలఁ గొల్వఁ బట్టభ
ద్రాయితమైన యుత్పలదళాకృతి మిమ్మనయమ్ముఁ బ్రోవుతన్.

సూత్రధారుఁడు—(నాంద్యంతమున నలుదెసలు పరికించి సంతోషముతో) అప్పుడేరంగస్థలమంతయుఁ జక్కఁగా నలంకరించినారే!

† గీ. నలుదెసల నిండుచుండె మద్దెలల వలన, వెడలునాదంబు బుధకర్ణపేయమగుచుఁ
దేఁయలు జాలువాఱఁగ దీటుకొనియెఁ, గిన్నరలనుండి సంగీతకీర్తనములు.

(మిన్నువంకఁ జూచి) చిరకాలమునను దుర్దినములు గడచి దిశాముఖంబులు తెలివినొందినవి.

‡ గీ. రాజహంసలక్ష్మి రమణవహింపఁగ, మిత్రమండలంబు మేల్మిఁ జెంద
సర్వదిశలయందు సన్మార్గమును జూపు, చతిశయించె శారదాగమంబు.

---

§ ఇది పదు నెనిమిది పదములు గలనాంది. ఇందు మణిద్వీపాధివాసినియై స్త్రీసభచేతను బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరుల చేతను సేవింపఁబడుచున్న పరశక్తిని వర్ణించుటచే ధర్మాచరణసంఘము (the three estates.) చేతను గొర్నరులచేతను సేవింపఁ బడుచున్న విక్టోరియా సూచింపఁబడుచున్నది.

ఇది యిరువది రెండు పదములుగలనాంది. ఇందు సపరివారుఁడగు రామభద్రుని పట్టాభిషేకము వర్ణించుటచే నెడ్వర్డుభూపాలుని పట్టాభిషేకము సూచింపఁబడుచున్నది

† ఇది రంగప్రసాధన మను ప్రస్తావనాంగము.

‡ ఇందు ఋతుసమాశ్రయముచే భారతీవృత్తి చెప్పఁబడినది.

(వినయముతో సభవంకకుఁ దిరిగి దోసిలి యొగ్గి) సప్తమైశ్వర్య భూపాలపట్టాభిషేక మహోత్సవ మభినందించుటకుం గూడిన యోసభాసదులార! నేను నాట్యవేదక శాస్త్రవుని కుమారుఁడను నాపేరభినవభరతాచార్యుఁడు. నాకు నేఁడేదేని నొకనాటక మాడుటకు సెలవిండు (ఆకాశమువంకకుఁ జెవియొగ్గి) ప్రస్తుత మహోత్సవమునకుం దగినదియు నూతనప్రసిద్ధకవివిరచితంబును నగు తెనుఁగు నాటక మొకటి యభినయింపుమనుచున్నారా! (సంతోషముతో) ఏమీ! నాభాగ్యము. నా మనోరథమునకుం దగినరీతినే సభవారానతిచ్చిరి. సెలదినముల క్రింపటనే—

గీ. అరసితిరుపతివేంకటేశ్వరు లిరువురు, చేసి రైశ్వర్యపట్టాభిషేక మనెడు
నాటకం బొండు కొచ్చెర్లకోట రామ, చంద్రవేంకటకృష్ణరాయేంద్రు నాజ్ఞ.

దాని నభినయించి యీసభాసదుల యుల్లంబులు పల్లవింపఁ జేసెద. ఆహా! దైవఘటనయన నిట్లుండవలయు:—

§ చ. నవరసబంధబంధురము నాటక మీసభవారు విప్పలం
బ్రవరులు మెప్పెఱుంగుదురు మాపరివారము నృత్యనాట్యబం
ధురమని పెక్కుచోటుల బుధు ల్గొనియాడఁ జెలంగె సప్తమై
శ్వరుఁడు చక్రవర్తియగుట ల్కథ యిందిక వేయునేటికిన్.

(ఆలోచించి) ఏలాకో మానటి యింతతడవు చేసినది?

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్యపుత్రా! ఇదిగో వచ్చితిని. నేఁ జేయవలసినపనికై నన్ను నియోగింపుఁడు.

సూత్ర—నీవు చేయవలసినపని యింకేమి యున్నది.

ఉ. పాడెదఁ గోకిలస్వరముపద్ధతి నాడెద వీసమేనియుం
బాడిదొలంగకుండఁ ననుభావము చూపెదనంచు నింటఁ బూ
బోఁడిరో కూర్చునెచ్చెలులపొంతఁ బ్రగల్భము లాడుదాన వీ
నాఁడు సభాముఖంబునఁ గనంబడఁ జేయుము నీప్రతాపమున్.

నటి—(భయముతో) నాట్యసామగ్రి సమకూర్చుటకై యింతతడవైనది. సర్వము సన్నద్ధపఱచితిని, యిపుడు ప్రయోగింపవలసిన నాటక మేదియో సెలవిండు?

సూత్ర—ఈనాటక మాడవలయు. (అనిపత్రికచేతి కందిచ్చును)

§ ఇది ప్రశంసచే సభాభిముఖీకరణరూపమగు ప్రరోచన యనునంగము.

* ప్రియసన్నుతములగు వాక్యములచే నిందాస్తుతి చేయుటవలన ఫలమనునంగము.

నటి—(పుచ్చుకొని) ‡ గీ. అతివ యొక్కర్తు దేశంబు లాక్రమించి
చక్రవర్తిని యనుపేరునైతమంది
పుడమియేలిన తర్వాతఁ గొడుకు పట్ట
భద్రుఁడగునట్టి కథ చూడవలయు నేఁడు.

(అని చదివి) ఆర్యపుత్రా! ఈకథ యెద్దియో నాకుఁ దెలియకున్నది. వివరించి చెప్పుఁడు

సూత్ర—ఓసీ మూర్ఖురాలా! ఇంతమాత్రము తెలిసికొనలేకపోయితివి. విక్టోరియా చక్రవర్తి కుమారుఁడగు సప్తమైశ్వర్యభూపాలుని పట్టాభిషేకకథయని కాదా దాని యర్థము.

నటి—ఆర్యపుత్రా! తెలియక యడుగుచున్నాను క్షమింపుము. ఐశ్వర్యపదమునకు వెనుక సప్తమపదము గూడ నెందులకో?

సూత్ర—దానికిఁ జాల నర్థము కలదు.

గీ. ఆర్థు రైశ్వర్య లనురాజు లన్వయమున, వసుధఁ బాలించి రేడవవాఁ డితండు
గాన సప్తమపదమును గాంచెఁ గలికి, చారుతరకీర్తి యిండియాచక్రవర్తి.

నటి—ఆసప్తమపదమున కా యర్థముకంటె నీయర్థము చెప్పిన బాగుండునేమో.

గీ. చక్రవర్తులు మును హరిశ్చంద్రముఖ్యు, లార్వురేగిరి రాజు లీయవనియందు
సప్తముఁడు గాన నైశ్వర్యచక్రవర్తి, సప్తమైశ్వర్యుఁ డనుమాట సార్థకంబు.

సూత్ర—ప్రియురాలా! సాధు సాధు! ఇట్టి యర్థమును* జెప్పిన నీబుద్ధిచాకచక్యము వేయినోళ్ళఁ బొగడఁ దగినది.

† నటి—ఇది యంతయుఁ దమయనుగ్రహమే.

సూత్ర—ఔను నాయనుగ్రహమనుట న్యాయమేగాని

గీ తరుణి నీవంటి సత్కళత్రంబు వలన
మిగులఁ బొగడొందెదను నాట్యనిగమమందుఁ
జదువనేర్చినభార్య*సాహాయ్యకంబు
చేయనేరని కార్యసంసిద్ధి కలదె.

[1] (అని కౌఁగిలించుకొనఁ బోవును)

‡ వాచ్యార్థము గూఢముగాఁ జెప్పుటచే నిదినాళిక.

† మిథస్తోత్రరూప మగు ప్రపంచము.

[1] రసపారవశ్యమువలని యసంగత కృత్యముచే నసత్ప్రలాపము.

[1] నటి—ఆర్యపుత్ర! యిదిమిగుల సుకుమారురాలు. ఇట్టి నిర్దయాలింగనమును స
హింపదు.

సూత్ర—(సిగ్గుపడి మరలు చున్నాఁడు)

[2] నటి—ఆర్యపుత్ర! నీకు సంతోషముగా నున్నదిగాని యట్టిమహారాజుచరిత మభిన
యింపఁగలమో లేమో యని నాగుండె లదరు చున్నవి.

సూత్ర—ఆఁ. ఇదియేమిమాట. నానాట్యసామగ్రియంతయు సిద్ధముగా నున్నది.
నీవు సంగీతమున నేమి చేసెదవో తెలియదు.

[3] నటి—నేనా! సంగీతసముద్రము నంతయుఁ గల్లోలమయముగాఁ జేసెదను. నీవవ
ధానమును పడవ యెక్కి కూర్చుండుము.

[4] సూత్ర—అవహితుఁడ నైతిని. ఇదిగో ధ్రువ మొదలిడుచున్నాను.

నటి—(నవ్వుతో) ఆర్యపుత్రులా ధ్రువాగానము చేయువారు?

[5] సూత్ర—మాట పూర్తిగా వినకుండఁ దప్పులుపట్టిన నేమి చేయుదును. ధ్రువ
యగు నాట్యవిద్యయని నాయర్థము నీకు ధ్రువాగానముచేయఁ దొందరగా నున్న
ది కాఁబోలును. త్వరగాఁ బ్రారంభించుము. రసపరవశులైన సభ్యులందఱు నొడలె
ఱుంగకపోదురుగాక.

[6] గీ. విన్నవారి నెల్ల వివశులగాఁ జేయు, పాటిలేనిపాట పాటగాదు
రసము లాని యాని రసవశులై విజ్ఞ, వీగకున్న గానవిదులు గారు.

నటి—(ధ్రువాగానము చేయుచున్నది)

క. ధవళితభువనాంతరమై, కువలయమోదంబుఁ గూర్చుకొనఁ జాలినదై
కవగూర్చె నలంకారము, నవవధువగు రాజ్యలక్ష్మి నరనాథులకున్.

సూత్ర—(విని యానందముతో)

[7] గీ. అతివ నీగానసౌకర్య మరసి హాయి, బొంది సభ్యులు జంత్రపుబొమ్మలైరి

---

[1] హాస్యవిషయికవ్యాపారము గలిగినందున వ్యాహారము.
[2] నాట్యప్రస్తావముచేఁ బ్రకృతకార్యసంబంధము చెప్పుటవలన అవలగితము.
[3] అన్యోన్యాధికములగు మాటలాడుటచే నధిబలము.
[4] తొందరమాటలాడుటచే గండము.
[5] చెప్పినమాట నన్యథాసమర్థించుకొనుట యవస్యందితము.
[6] దోషములను గుణముగాఁ జేయుటచే మృదవము.
[7] ఇదియు నసత్ప్రలాపమే.

తనిసి ప్రత్యక్షరగళత్సుధారసమున, స్నాన మొనరింతు మైనింక సరసిజాక్షి

నటి—ఆర్యపుత్ర! యీస్తోత్రములకేమి. తామింకఁ జేయునది చేయుదురుగాక.

సూత్ర—ఇదిగో వాక్శుద్ధికై సర్వవిద్యామూలకందంబగు సరస్వతిని నుతించెదను.

[1] చ. చదువుల కిక్కయై ప్రజలసాకుచు నిచ్చలు సర్వతోముఖా
స్పద మగువృత్తితోడఁ దెలిచాయశరీరముతోడ నీకథల్
త్రిదశులు మెచ్చుచుండఁ దెలిసీవి వసించిన దేవి! సర్వదా
మతిఁ దలపోసెదన్ ననుగుమారుని బ్రోచినరీతిఁ బ్రోవుమా.

(తెరలో) నిక్కము నిక్కము. మావిక్టోరియాదేవి యట్టిదే. నిన్నొక్కని నేకాదు లో
కులనందఱను దనకుమారులనుగాఁ జూచుకొనునది.

సూత్ర—నాసరస్వతీస్తవమును విక్టోరియాస్తవముగా భావించుకొని వైతాళికులు వ
చ్చిరని తోఁచుచున్నది (అని ముందుఁజూచి) * వీరె వైతాళికులు! మనమనంతర
కర్తవ్యమునకై పోదము రా.

(అని నటియు సూత్రధారుఁడును నిష్క్రమింతురు)

(ఇది ప్రస్తావన)

(పిదప సాయణమాయణులను వైతాళికులు ప్రవేశించుచున్నారు)

సాయ—(పరమానందముతో)

ఉ. దీవులలోఁ బ్రసిద్ధిగల దీవిని బుట్టి జగంబు మెచ్చ వి
ద్యావతియై క్రమానుగతిఁ దండ్రిసిరిన్ వహియించి విద్విష
ద్భావరులెల్లరుం బొగడ భూమి నిజంబుగ ధర్మసంఘుసం
భావన నేలు విక్టోరియ భాగ్యము వర్ణనసేయ శక్యమే.

మాయ—సఖా! సత్యముగా నీవనినట్లు విక్టోరియాను వర్ణించుట శక్యమే కాదు.
భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములయం దీమె పరిపాలనమువంటి పరిపాలనముం
గానము.

సీ. మరుదేశములఁ దీయమావితోఁటలు పెంచె నేరాజపుత్రి దయారసంబు
గడియకామడ త్రోవ నడిపింపఁగాఁ జేసె నేహూణదేవి మనోహయంబు
నిమిషాన నఖిల దేశములవార్తలు దెచ్చె నేరాజ్ఞి కుశలధీమారుతంబు
పలుగాళ్ళ తినురీతి ప్రజలకు మాన్పించె నేరామచిత్త కేదారభూమి

---

[1] ఇది కథోద్ఘాతము. ఇదియే గుణవర్ణనరూపమగు ప్రవర్తకము.
"వీరె" యని నిర్దేశించుటచేఁ బ్రయోగాతిశయము.

గీ. వర్ణభేదంబు చూపు సంపచ్ఛలాక్షి, పక్షపాతంబు మాన్పె నేప్రభ్వి మతిభి
పద్వధూమణి యామెకు సాటిగలరె, భూరిసుగుణావలంబ విక్టోరియాంబ.

సాయ—మిత్రమా! వేయుమాటలేల?

ఉ. ఓరి కుమార నీజనకుఁ డుర్వికిఁ బ్రభువయ్యెఁ జుమ్ము ప
ల్మారులు తద్విధంబున నిలాతలనాయకి నన్ను జేయఁగా
నేరవె యన్న నవ్వి జననీ యటులేని నొనర్తు నంచు వి
క్టోరియఁ జేసెఁ బద్మభవుఁడుం జగమేలఁగఁ జేయ నిందిరన్.

మాయ—చెలికాఁడా! యీదేశమున కేమిగాని యీమె ప్రభుత్వమువలన హిందూదేశీయులు పడు సౌఖ్యమింతింత గాదు.

సీ. విడువలేదఁట మానముడుపకుండ మిటారిపడుచుఁగన్నెలు కంటఁబడినపట్ల
నడువలేదఁట నేలఁబడఁద్రోయకుండ దేవాలయంబులఁ ద్రోవ నడుచుపట్లఁ
గుడువలేదఁట బల్మిఁ గొనకుండఁ గడుఁ గష్టపడి పెంచుకొనిన కాపరుల పంటఁ
బొడువలేదఁట ధర్మవుద్దు దాఁటకుండఁ బోటరులౌచుఁ బగర సంగరములందు
గీ. ముడువలేదఁట దస్త్రంపు మూటచేత, లంచమిడకుండ ధర్మపాలనములందుఁ
గటకటా! యెట్లు సహియింపఁ గలిగిరొక్కొ, తురకబిడ్డలబాధ హిందువులు మున్ను.

సాయ—ఔను నీవనినమాట నిజమే.

సీ. ఏనాఁడు దాఁటి రాహిందువు ల్పుట్టిమీఁద నెకాక యేళ్ళవంతెనలమీఁద
నేనాఁడు నాటి రాహిందువు ల్మరుదేశముల సన్నవరి విత్తుమొలకగములు
నేనాఁడు చాటిరాహిందువు ల్తమవారి యేల్బడిమించిన యేలుబడులు
నేనాఁడు మీటిరాహిందువు లొక్కనగోట హూణవిద్యాజయోద్యోగగిరులు
గీ. దూరకాలమునుండి హిందూధరాధిపతులపరిపాలనంబునఁ బ్రాఁతవడిన
భరతఖండంబునకుఁ జక్రవర్తినియయి, నఁ దగు విక్టోరియారాజ్ఞి నాఁడుగాక.

మాయ—మిత్రమా! "చక్రవర్తినియో యనఁదగు" నని యీయుత్ప్రేక్షయేల? నిక్కముగా హిందుదేశచక్రవర్తిని యనిపించుకొనుటకామెకే గదా కొలఁదికాలములో ననేకపృథివీపాలసామ్రాజ్యాభిషేకసలిలధారోపనదీసమావృద్ధంబగు యమునానదిచే నలంకరింపఁబడిన హిందూదేశాలంకారం బగు దిల్లీపురంబున కఖిలసామంతనృపాలురం బిలిపించి కొల్వుకూటంబుఁ గావించెద రఁట.

సాయ—వాణిజ్యమిషంబునం బోయిన సాంఘికులవలనఁ జిరకాలమునుండి హిందువులు పరిపాలించు దేశమంతయు నాక్రమించుకొనిన యిమ్మహాదేవికొక కార్యము సాధ్యమా.

§ చ. అనుపదమేసు దైవము దయామయుఁడై కనుచుండ నెల్లశా
సనములు రాజులెల్ల శిరసావహియించుచు నుండ భాగ్యపుం
గని యగునట్టి యాభరతఖండము నేలెడు రాణి కీమెకుం
జనపతు లెవ్వరీడు సువిశాల దయారసరమ్యవాణికిన్

మాయ—మ. తెలిగొండ న్నగమేన నాలుగుచు నేదేవుండు మున్నుండె న
య్యలఘుండే తెలిసెవిఁ బూర్ణముగ నాలై చూపునందన్నని
ష్ఫలుఖిద్గంబునఁ దాల్చెనో యనుతలంపు ల్గల్గియున్నారులో
కులు విక్టోరియపట్ల నచ్చటను జెక్కు ల్మాటలింకేటికిన్.

సాయ—సఖా! బాగుగ సమర్థించుకొనుచున్నారు. లేకపోయిన స్త్రీవ్యక్తివిశేషమున కిట్టి నిరంకుశాధిపత్యమెట్లు గలుగును.

మాయ—ఔను! పూర్వహిందూరాజుల రాజ్యంబుఁ దలంపించుచున్న యిమ్మహాదేవి సౌరాజ్యంబు నుతింపఁ దరముగాదు. ఏదెసఁ జూచిన నిరర్గళఘంటాపథంబు లేదిక్కునఁ జూచిన నదీకుల్యాప్రవాహంబులు గలిగి సర్వదాసస్యపూర్ణమై భూమి రత్నగర్భానామంబు సార్థకంబు చేసికొనుచున్నది.

ఉ. వానలు లేక భూమి ఫలవంతము గాకొకవేళఁ బండిన
* న్వానలు లేనిదేశములవంకకు నచ్చటిపంట పోక సీ
మానవు లెన్నిపాట్లు పడి గ్రుగ్గిరొ మున్నిపు డొక్కదేశ మెం
దేని ఫలింప నయ్యదియె యెల్లలకేగుచు నుండె నద్దిరే.

అనుమం బ్రిలిపట్టనంబునఁ గొల్వులు దీర్చి విక్టోరియాసౌరాజ్యంబును నుతించుచున్నా రని పెక్కులు వార్తాపత్రికలవలన వినుచుంటిమిగదా!

మాయ—సాయణా! నేనొక రహస్యము వింటిని మనవిక్టోరియామహాదేవి యేండ్లు గడచిన దగుటను బెద్దకుమారుఁడు రాజ్యపాలన సమర్థుండగుటను ధర్మాచరణసభవారం దఱెడ్వర్డునకుఁ బట్టాభిషేక మొనరింపఁ దలంచుకొన్నారఁట. ఇదిసత్యమేనా?

సాయ—మాయణా! తప్పుమాట వింటివి. పెద్దవారుండఁగఁ జిన్నవానికిఁ బట్టముగట్టు నాచారము హిందూరాజులకేగాని హూణరాజులకు లేదు.

మాయ—(మిన్నువంకఁ జూచి) సాయణా? లేనిపోని యితరప్రస్తావనలవలన మనపని

---

§ ఇష్టదైవప్రసాదరూపమగు కథాబీజముపన్యసించుటచే నుపక్షేపము.

* ఇష్టదైవప్రసాదరూపమగు బీజమును విస్తరించుటచేఁ బరికరము.

మఱచిపోవుచుంటిమి. అప్పుడే దేవిగారు ఆమాత్యపురోధఃపరివారసహితముగాఁ గొల్వుకూటంబునకు వచ్చియున్నారు. కావునఁ గైవారము నొనర్చుటకై వేగముగఁ బోవుదమురా.

(అని వైతాళికులు నిష్క్రమించుచున్నారు)

(పిదప యథోక్తముగా విక్టోరియా ప్రవేశించుచున్నది)

పురో—(సంతోషముతో) తల్లీ! దైవమునకు మీయందుఁ గలదయ మెండగుటచే,

గీ అఖిలరాజన్యకులమును నతిశయించి, కీర్తిఁ వహియించె నేఁటి కాంగ్లేయకులము
ఆహిమాచలసేతుపర్యంతభూమి, కైవసముఁ జేసికొంటివ క్కజము గాఁగ.

క. కడిపెఁడుబిడ్డలఁ గంటివి, కడలేని యశంబు మంచి గౌరవము నుర్వీ
నొడయులకు నొడయురాలను, నడువుం గైకొంటి వఖిలనుత్యప్రౌఢిన్.

విక్టో—మహాత్మా! నేఁటిరాత్రి స్వప్నమున నొకయద్భుతము గంటిని.

క. పొడవును లావును గల్గిన, యొడలును గరుణారసంబు నొలికెడి కనులుం
గడు నబ్బిపుఁదేజముగల, యొడయం డగు దివ్యపురుషుఁ డొకఁ డగపడియెన్.

చామరగ్రాహిణి—తల్లీ! దేవమాత కాఁబోలు. నిరంకుశమహిమ గలమీకు దైవప్రత్యక్షమగుట కబ్రము లేదు.

పురో— తరువాతఁ దరువాత?

విక్టో—ఇట్లెదుటఁ బడినఁ బవంపడి యేనును నాస్వప్నమునందే లేచి నమస్కరించి తోడితెచ్చి యొక్కరత్నసింహాసనమునం గూర్చుండఁ బెట్టితిని.

చామ—పెద్దలెదుటఁ బడిన మర్యాదయిచ్చి మర్యాదపొందుటలవాటగు తమకు స్వప్నము నందుఁ గూడ నాయాచార మెట్లుతప్పును.

పురో—ఆంగ్లేయరాజవంశ మనఁగాఁ బెద్దలకు గౌరవమిచ్చునదియు వారివలన గౌరవమును బొందునదియుఁ గదా! తరువాతఁ దరువాత?

విక్టో—తరువాత. గీ. శయ్యయొద్దనున్న చల్లనీరంబుఁ, ద్రావనిచ్చి మంచి సేవకులను
సేవదీర్పఁబనుపు సేసి పణ్యారంబు, లొసఁగియిట్టులంటి నెసక మెసఁగ.

క. దేవర యెవరో? యేపని, కైవచ్చితిరో? యటన్నఁ గడుకొనుదయ కన్
గ్రేవలఁ దొలఁకంగా నా, దైవం బిట్లనియె నభయదం బగుమతితోన్.

వత్సా! ఆంగ్లేయకులప్రదీపమా!

క. తలదాఁటిన భూపుణ్యం, బులవలనను ధారుణీతపోమాహాత్మ్యం
బులవలనఁ బ్రజలసుకృతం, బులచే నీకుర్వియేలుపుణ్యం బబ్బెన్.

క. నీపెద్దకొడుకు ధరకుం, బ్రాపకుఁడై ప్రజలమేలు వడయంగలఁడ
ప్పాపనికి నేలయేల్బడి, లోపలి రుచిఁజూపు మెల్ల లోకులు మెచ్చన్.

పురో—దేవీ! నీమనోరథమునకుం దగినట్లే దివ్యపురుషుండు సెలవిచ్చె. ప్రజలకుఁ గూడ నీమహోత్సవము క్షేమంకరమైయున్నది. కావున నిదియెల్లరకుఁ దేటపఱచి హిందూరాజ్యలక్ష్మి నెడ్వర్డుభూపాలుని భుజాశిఖరమునఁ గూడఁ గొంచె మెక్కింపుము *

చామ—తరువాత?

విక్టో—ఆమాటలు విని హర్షముచే లోచనములు పల్లవింప హిందూరాజ్యలక్ష్మియుఁ గూడఁ బ్రక్కనే నిలువఁబడి యుండెను.

చామ—[1] దేవిహృదయము ననుసరించియుండు హిందూరాజ్యలక్ష్మి కిట్టిహర్షావిర్భావముచితమే.

విక్టో—[2] పిదప నేనును నాంగ్లేయరాజులమే లంతయు నీయధీనమే యని యూఱకుంటిని.

చామ—పిమ్మటఁ బిమ్మట?

విక్టో—తరువాత నద్దివ్యపురురుషుఁ డింకొకమాట సెలవిచ్చెను.

పురో—ఏమని?

విక్టో—తన్ను వరింప నిచ్ఛగించు హిందూరాజ్యలక్ష్మి చక్కఁదనమంతయు నరసి వచ్చుటకై ముందొకసారి నీకుమారు నక్కన్యాసమీపమునకుం బంపుము. దిగ్విజయయాత్రాకుతూహలియై మరలివచ్చిన పిమ్మట నీయభిమతముఁ దీర్చుననియె.

చామ—పురో—[3] కుమారునకు యౌవరాజ్యపట్టాభిషేకము చేయుమనుటచే సంతసంబును దూరదేశమునకుఁ బంపుమనుటచే విచారమును గూడ మామనంబుల దొర్లాడుచున్నయవి.

విక్టో—ఇట్లుపదేశించి యాదివ్యపురుషుఁ డంతర్ధానముం జెందెను.

---

* బీజపరిఖ్యాపనముచేఁ బరిన్యాసము, కథాప్రయోజననిర్ధారణరూపమైనయుక్తి.

[1] మేదినీసుఖాగమరూపమయిన ప్రాప్తి.

[2] దైవోపదేశాంగీకారరూపమగు సమాధానము.

[3] సుఖదుఃఖహేతుభూతమగు విధానము.

మంత్రులు—[1] ఈవృత్తాంతము ధర్మాచరణసంఘమువారికిఁ గూడఁ దెలియఁజేసి వారియనుజ్ఞంగూడఁ బొందవలసినది కదా! అదియునుంగాక హిందూదేశమంతయుఁ దిరిగి ప్రజల మంచిచెడ్డలారసినపిదపనే మన యెడ్వర్డునకుఁ బట్టాభిషేకము చేయుట యుక్తము.

పురో—మంత్రులయాలోచన మిగుల చక్కనిది.

విక్టో—అట్లయిన [2] ధర్మాచరణసభవారి కీవృత్తాంతముం దెలిపి వారియభిప్రాయముఁ గూడ దెలిసికొనుండు. వారీవిషయము విచారించునపుడు.

చ. అవనిభరించి యింపనుకనక్కట భర్తృవిహీననయ్యు మం
త్రివరులు మీరు సాయమొనరింపఁగ నేలితిఁ బెద్దవానికై
దవపదివచ్చె రాజ్యభరమంతయు నాతనికిచ్చి నేను హిం
దువులును వారిదేశము గనుంగొనఁ బోయెద సమ్మతింపరే.

అని కుఱ్ఱవాని ప్రయాణము మాన్పించుటకును నేను భరతఖండమును జూచుటను గుఱించియుఁ జర్చింపుఁ డని చెప్పుఁడు.

మంత్రి—తల్లీ! నీవనిన పల్కులు విచారమునకుఁ దేఁదగినవియే కావు. నీవు హిందూదేశమునకుఁ బోవుటకాని యువరాజునకు మూర్ధాభిషేకము చేయుటకాని నేఁడొనర్పఁ దగినపనులు కావు.

గీ. ఆహిమాచలసేతుపర్యంతభూమి, కైవసముఁ జేసికొంటి వక్కజముగాఁగ
జయము జయమంచుఁ బ్రజలెంచఁ జక్రవర్తి, నీపదముఁ బొందవలయు దానికి నిజంబు.

చిరకాలము హిందూచక్రవర్తులకును బిదపఁ దురుష్కప్రభువులకును రాజధానియగు ఢిల్లీపురంబున నొక్కకొల్వుకూటంబుగావించి యచ్చటికి హిందూదేశాధిపతులనందఱి రావించి వారిసమక్షమున హిందూదేశచక్రవర్తిని యనుబిరుదంబు దేవిగారికిఁ దట్టింపఁ జేయవలయునని యిదివఱకే నిశ్చయించుకొని యుంటిమి. హిందూదేశీయు లందఱును ద్వీపాంతరీయుల ప్రభుత్వము మొదట దుస్సహమని తోఁచకమానదు. ఇట్టిసమయంబున వారిసమక్షంబునకుఁ దమరు పోవుట మంచిది కాదు. అచ్చోటికిం బోయినఁ బ్రమాదము గల్గునేమోయను సంశయ మింతలో విడువరాదు. ఇతరమతస్థు లితరదేశస్థులు తమదేశమును బాలించుచున్నారను దుఃఖము మనముచేసిన యుపకారములనుభవించికాని వదలరు. కావున భవిష్యచ్చక్రవర్తియగు మనయువరాజునే హిందూదేశమునకుఁ బంపుట మంచిది.

---

[1] బీజమును బహువురకుఁ దెలుపుటచే నుద్భేదము.

[2] బీజానుగుణప్రోత్సాహరూపమగు క్షేపము.

చ. తురకలయేల్బడి న్మిగుల దుఃఖముఁ బొందినవారుగాన లోఁ
బఱచిరి రాజ్యము ల్మనకుఁ బాపము హిందువు లట్టివారి నే
ర్పరి తనమొప్పఁ బూర్వసుఖపద్ధతులం దలదాఁటు నట్టు లే
లిరి యనిపించుకొన్నఁ బ్రబలింతుము నాఁటికి నాఁటి కచ్చటన్.

చ. మతముల జోలికేగక సమానముగా జనులందఱి న్సుఖ
స్థితిగనఁజేయుచు న్జమువు దేశముల న్మిగులంగఁజేయ ను
న్నతపదఁజెంది హిందువు లనారతము న్మనయందు భక్తిసం
గతులయి సేవసేయుదురు కార్యములన్నియుఁ జక్కఁ జేయుచున్

కావున యువరాజప్రయాణమునకై ధర్మాచరణసంఘమువారి యనుమతిం బొందుటకుఁ బోయెదము. [1]

(అనిమంత్రులు నిష్క్రమింతురు)

(ఇదిముఖసంధి)

(తెరలో) శా. లోకాలోకగిరీంద్రకందరతమోలోకంబునేకాలముం
బోకార్పం దగు నీప్రతాపమునకే భూమి ల్నివాసంబు లే
లోకంబుల్ తగునాటచోట్లనుచు నాలోకించుచందంబుగా
నాకాశాగ్రముఁ జేరె సూర్యుఁడు సమగ్రాంశుండు విక్టోరియా

ఉ. శారదచంద్రచంద్రికల చందముగల్గు భవద్గుణంబు లిం
పార నుతించుచుంద్రు మలయాచలచందనకుంజమండలో
దారఫణీంద్రకాంతలు తదక్షరగీర్ణసుధారసంబు నిం
డారఁగ గ్రోలి వాయ్వశనజాయశమున్ విదళించుకై వడిన్.

విక్టో—(విని పరివారమువంకఁ జూచి) మీరంద ఱభిమతాచరణమునకై పొండు నేనంతఃపురమునకుఁ బోవుచున్నాను.

(అని యథోచితముగా నందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది... తిరుపతివేంకటేశ్వర ప్రణీతంబగు నెడ్వర్డుపట్టాభిషేకం బనునాటకంబునఁ గళ్యాణస్వప్నం బను ప్రథమాంకము.

---

[1] ఇది బీజానుగుణారంభరూపమగు కరణము. బీజారంభసంబంధరూపమగు ముఖసంధిసాంగముగాఁ జెప్పఁ బడినది.

శ్రీరస్తు.

ఎడ్వర్డుపట్టాభిషేకనాటకము.

ద్వితీయాంకము.

(పిదప వృద్ధకంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

కంచు—(తెరలో సంతోషముతో) [1] చిరకాలమునుండి పనిచేయుచు ముసలి వాఁడనై యుండియు నేను యువరాజరాజ్యాభిషేకమహోత్సవాలోకనభాగ్యంబునకై బ్రదికియుంటిని.

క. అడుగడుగునందుఁ జేష్టలు, తడఁబడ వాక్కులును గద్గదంపడ నోడలు
వ్వడఁకఁగ నడిచెడు ననుఁగని, యొడయం డెడ్వర్డు నవ్వుచున్నాఁ డెపుడున్.

[2] గీ. దేవి నత్తగ భావించి తివిరి హూణ, రాజ్యసంపదమాయువరాజువంకఁ
జూచుచున్నది కడకంటి చూపులోలయు, మూలవేశ్మంబులోఁ గిటికీలగుండ.

(ప్రవేశించి ముందుఁజూచి) వీఁడె రాజపుత్రపరిచారకుఁడగు దారకుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.

దార—(ప్రవేశించి) ఆర్య! కంచుకీ! నమస్కారము.

కంచు—(కనుబొమ్మలమీఁదఁ జేయివెట్టిచూచి) దారకుఁడా! నాయనా శుభముల నొందుచు వర్ధిలుము మనవిక్టోరియా చక్రవర్తినిగారు యువరాజును హిందూదేశమునకంపుట కంగీకరించిరఁట. ధర్మాచరణసంఘమువారు గూడ సమ్మతించిరా?

దార—నిన్న రాతిరి నిండోలగంబు గావించి యీవిషయమ్ము చర్చించి సభవారందఱు యువరాజు హిందూదేశమునకుఁ బోక తీరదని నిర్ణయించిరి.

కంచు—దేవియే హిందూదేశమునకుఁ బోవుటకై సన్నద్ధకాఁగా యువరాజు తానే యేగుటకుఁ బ్రయత్నించెనఁట కాదా? కావున మనయువరాజున కిది బలవద్గమనము కాదు.

దార—నిజము. కాని, ఆర్యా! అతిసుకుమారుఁడు రాజపుత్రుఁడు హిందూదేశము మిగుల నుష్ణదేశమఁట. యెట్లు తిరిగి రాఁగలుగునో!

---

[2] మధ్యాహ్నవర్ణనముచే విచ్ఛిన్నమగు కథాభాగమును మరలఁ జెప్పుటచే బిందువు.

[3] రాజ్యలక్ష్మికి నెడ్వర్డునంపలి యభిలాష సూచించుటచే విలాసము

కంచు—[1] నాయనా! సందేహింపకుము! గొప్పవారిచరిత్రములు మిగులనద్భుతములు. వారికసాధ్యకార్యము లుండవు. కాక రాజకుమారుఁడు భగవదంశసంభూతుఁడుగాని సామాన్యుఁడు గాఁడు.

దార—అవును. భవితవ్యమెట్లు కాఁగలదో యెవరికిఁ దెలియును.

కంచు—ఇప్పుడు యువరాజుగా రెక్కడ నున్నారు?

దార—మంగళప్రస్థాన మాచరించి మతాచార్యులకు మ్రొక్కి దేవాలయంబులో నిష్టదైవముం బ్రార్థించి సముద్రప్రాంతవినివేశితస్కంధావారుఁడై మంత్రులతో నేమేమో మాటలాడుచు స్వప్రాసాదములో నున్నాఁడఁట. నేన ద్వరగాఁ బోవలయు నాజ్ఞయిమ్ము.

కంచు—పొమ్ము. నేనును రాజకులమునకుం జనియెద.

(అనియిరువురును నిష్క్రమించిరి)

(ఇది చూళిక)

(పిదపమంత్రులతో యువరాజును బరిజనముఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

యువ—మంత్రులారా!

ఉ. తల్లి నయంబు మీఱఁగ నుదారగతిం జగమేలు చుండఁగాఁ
బిల్లనిభంగి సౌఖ్యములఁ బెంపువహింపక దోషరాశి పు
ట్టిల్లగు రాజ్యభారము వహింపఁగ నాకిపు డేమి వచ్చె నా
యుల్లము యౌవరాజ్యముసె యొల్లకపోయె మఱింతయేటికిన్.

[2] కావున, విక్టోరియామహారాజ్ఞీభుజపరిఘునిష్కంటకీకృతంబు లగు హిందూదేశదిగంతములందు విజయయాత్రకుతూహలముచే సుఖముగాఁ గాలము గడపెదను.

మంత్రులు—రాజపుత్రా! ఇది హూణరాజకృతాచారము కాకపోయినను ముదుకయగుటచేఁ దల్లిగారు ధురంధరుఁడవగు నీయందుఁ గొంచెము భారముంచవలయు నని తలఁచినదిగాని నేఁడేరాజ్యభారమంతయు నీతలయందుంచుట యామెతలంపుగాదు. స్వప్నమునఁ గూడ నామెకొక దివ్యపురుషుఁ డిట్లే సెలవిచ్చినాఁడఁట. పెద్దలయాజ్ఞ జవదాఁటుట యుచితముగాదు.

---

[1] దృష్టనష్టబీజానుసరణరూప మగు పరిసర్పము. లక్ష్యమగు దిగ్విజయ యాత్రచే నలక్ష్యమగు కథాబీజమును మరలసూచించుటచే నిందుఁ బ్రతిముఖసంధి చెప్పఁబడినది.

[2] రాజ్యమందనిచ్ఛ చెప్పుటచే విధూతము.

యువ—[1] అట్లయిన నవశ్యము తల్లిగారియానతి శిరసావహింతును.

మంత్రులు—ఇట్టి వినయము మీవంశస్థుల కందఱికి సహజగుణమే.

పరిజనము—[2] స్థవిర యగునమ్మగారే రాజ్యభారమును వహించువారు. తానురాజ్యలక్ష్మిని దొడమీఁద నిడుకొని లాలించుచుండఁగఁ జూడవలయు ననియె యామె యుద్దేశము.

యువ—[3] (నవ్వుచుఁ బరిజనము వంకకుఁ జూచుచున్నాఁడు)

పరి—చిరకాలమునకు మేదిని చరితార్థ మైనది.

క. కులగిరుల తలలు మోయుట, వలనం దచ్చిలలు దాఁకి వసివాడిన యీ
యిల కెడ్వర్డుమహీభృ, ల్లలితభుజాశయ్య సుఖవిలాస మొసంగున్.

గీ. మును హరిశ్చంద్రభూపాలముఖ్యరాజ, భుజములం దెల్ల సౌఖ్యము ల్పొందినట్లు
సప్తమైడ్వర్డుభూపభుజంబునందు, రమణవహియించు హైందవరాజ్యలక్ష్మి.

యువ—(బాహుస్ఫురణ మభినయించుచు నధోముఖుఁ డగుచున్నాఁడు.)

మంత్రులు—రాజపుత్ర!

క. వివిధవిచిత్రవితానం, బవు తనశయనాలయంబు నమరించుచు హైం
దవరాజ్యలక్ష్మి నేఁటికి, యువరాజాగమము గోరుచుండెఁ దనంతన్.

పరి—[4] క. యువరాజునకున్ విద్యా, యువతీమణియందుఁ గలిగియుండిన ప్రేమం
బవలోకించుచు లక్ష్మియు, భువియుం దదపేక్షయెట్లుపొందక యుండున్.

మంత్రు—[5] ఎవఁడురా యక్కడ? సేవకులింకను బయలు వెడలరేమి? మేము కేవలము మంత్రపాణులమే గాక శస్త్రపాణులమై కూడ స్వామి నారాధింపఁగలవారమే.

పరి—[6] ఈదేశయాత్ర యేలవచ్చెనో. పట్టాభిషేకమున కాలస్యమగుచున్నది.

దౌవారికుఁడు—(ప్రవేశించి) జయము జయము యువరాజా! సేవకులందఱు సముద్రతీరమున దేవరరాకం బ్రతీక్షించుచున్నారు. సేనాపతులతో సేన యిరుదెసలబారుగట్టి నిలిచియున్నది.

[1] రాజ్యమందలి యనిచ్ఛను మానుటచే శమము.
[2] పరిహాసవచనరూప మగునర్మము.
[3] పరిజనవాక్యజన్యమగు ప్రీతిని జెప్పుటచే నర్మద్యుతి.
[4] మంత్రిపరిచారకుల వాక్యములవలన బీజానురాగము ప్రకటనచేయఁ బడుటచే ప్రగమము.
[5] నిష్ఠురవచనరూప మగువజ్రము.
[6] ప్రకృతకార్యవిలంబనముచే నిరోధము,

యువ—ఇదిగో వచ్చుచున్నాము.

వైతాళికుఁడు—(ప్రవేశించి) జయము జయము భవిష్యన్మహారాజా! యువరాజ!

సీ. సామంతరాజన్యసంఘము ల్గాని తెచ్చి యుసుగర ల్మీకిచ్చుచుండ్రు గాత
ముంబాయినగరముఖ్యముఖ్యపురుల్మీకు నన్ని కన్నులపండు వగుచు గాక
దేహంబునకు సుఖస్థితి యిచ్చి మిమ్ము తదుష్ణంబు బాధింపకుండుఁ గాత
కాఁబోవు మారాజుకరుణామయుఁడటంచుఁ బ్రజల మెప్పులు పొందఁబడుదు గాత

గీ. గద్యపద్యప్రబంధ వాక్కల్పనముల, రేఁగి కవులెల్ల మిమ్ముఁ గీర్తింత్రుగాక
దంబుమీఱంగ భరతఖండంబుఁ జూడఁ, బోయిరావయ్య యెడ్వర్డుభూమిపాల.

దౌవా—(మరలఁ బ్రవేశించి) దేవా? సేనాపతులు దేవరదర్శనమునకై మొగసాల వేచియున్నారు.

యువ—శీఘ్రముగఁ బ్రవేశపెట్టుము.

సేనా—(దౌవారికునితోఁ బ్రవేశించి యథోచితముగా నమస్కరించి) దేవా సర్వతోముఖాటోపముగల మావాహినులు శౌర్యోదన్వంతుఁడ వగు నిన్నుఁ గలయవచ్చినవి, కావున వీరిని నయనాంచలమునం గటాక్షింపుము. [1]

మంత్రి—రాజపుత్రా! వేగఁ దులితాహస్కరరథం బగునీకర్ణీరథ మారోహింపుము.

యువ—(రథమెక్కుట యభినయించుచున్నాఁడు)

మంత్రిలు, పరిజనము—(సంతోషముతో)

[2] గీ. ఉరక నవకరగ్రహోదగ్రతేజంబు, పెంచి దెసలనాక్రమించుసూర్యుఁ
డుదయనగముమీఁద నొప్పెడు గతియువ, రాజు వెలుఁగుచుండె రథముమీఁద.

(అందఱును గూడ నడచుచున్నారు)

మంత్రి—సారథీ! కర్ణీరథము మెల్లమెల్లనఁ దోలుము. రాజపుత్రు లిరుదెసలనుండు సేనాసౌష్ఠవమును విలోకింపఁ గలరు.

సేనా—(కర్ణీరథము నొకచేతఁ బట్టుకొని నడచుచు) మహారాజ్ఞీపుత్రా! యీదెసకు దృష్టిప్రసరింపఁ జేయుము-

చ. కదలినరేఁగి పైకెగయుకాల్బడబంటుల పాదధూళితో
యదములు గాఁగఁ జంచలలయంపము కత్తులు చూప భూమిగ్రు
క్కదలుచు ఫేంకారవము గర్జితరీతి వహింపనేన్గుపె

[1] అనునయవచన రూప మగుపర్యుపాసనము.
[2] ప్రకృతానుగుణవర్ణనముచేఁ బుష్పము.

న్మదములు వృష్టిగా నటఁ గనంబడు సేనలు వానకాలమై.

మఱియు నీవంకకుఁ జూడుము.

క. అడుగు లిడువేళ శేషుఁడు, పడగలు వంచుచును వానిపై కెత్తినయ
ప్పుడు పైకెత్తుచునుండఁగ, నడచుం గజఘటలు చూడ నగములపగిదిన్.

దేవా యీప్రక్క విలోకింపుము, యువరాజహిందూదేశప్రస్థానసంతోషమున నొడ లెఱుంగక యుప్పొంగి నడచిపోవు భటుల యాటోపము.

చ. ప్రతికరమందుఁ గత్తులు తుపాకులు నమ్ములు తోమరమ్ము లు
న్నతగదలుం ముసుంఢులు ధ్వనద్ధనురాదికసాధనంబు లు
న్నతిమెయిఁ దాల్చి రూపము గనంబడు నట్లు చరించు విక్రమా
ద్భుతరసమూర్తులో యనఁగఁ బొల్చుచునున్నవి సేనలచ్చటన్.

మంత్రిలు—అయ్యారే! తురంగతరంగముల చాకచక్యము! అద్దిరే! విదళితపరబల మనోరథంబు లగు రథంబుల సంభ్రమము! వహ్వారే! యేకవర్ణకంకటోష్ణీషధారులై నలికంబులు బుజంబులఁ దాల్చి యడుగులం దడుగు లిడుచు బారులుతప్పక నడచుచున్న పదాతుల నైపుణ్యము!

యువ—(నాలుగుదిక్కులు కలయం జూచి) సైన్యము లన్నియు సమగ్రసాధనంబులై యున్నవి! బృంహమానగజాకీర్ణయు హేషమాణహయాకులయుఁ గ్రీడమాన స్యందనయు నగు నీవాహిని నాకమితానందముం గూర్చుచున్నయది.

సేనా—రాజపుత్ర! హిందూదేశయాత్రాకుతూహలులగు దేవరవారి యనుజ్ఞనీ సేనల న్నియుఁ బరిపాలించుచున్నయవి.

యువ—(అనుగ్రహముతో మంత్రులవంకఁ జూచుచున్నాఁడు)

మంత్రు—(ఉత్సాహముతో) సేనాపతులార! త్వరగ సేనల నన్నింటిని మరలించి స్వస్థానమునకుఁ గొంపొండు.

సేనా—(మంత్రులయానతిప్రకారము చేయుచున్నారము.

యువ—(ముందుఁ జూచి) ఏలాకో యమ్మగారి సేవకుండు పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు!

సేవ—(ప్రవేశించి వినయముతోఁ గుడిచేయెత్తి) రాజపుత్రా! జయము దేవాలయములోని ముఖ్యాచార్యులిచ్చిన యాశీఃప్రసాదములు దేవరకిమ్మని యమ్మగారుపంపించినారు.

యువ—(వినయముతో గ్రహించి)

గీ. అఖిలరాజాధిరాజవంద్యాంఘ్రియైన, తల్లియాశీఃప్రసాదమహాదలధరించి
నట్టికతమున భరతఖండాతిశయము, చూచివేగమ మరలివచ్చుట నిజంబు.

మంత్రి—నిరర్గళపరాక్రమక్రమ సంపన్నుఁడవై యనేకదేశయాత్రలుగావించి వచ్చిన దేవరకు హిందూదేశప్రయాణమన నెంత!

సేవ—యువరాజ! హిందూదేశమందలి వార్తలెల్ల నెప్పటికప్పుడు తెలియఁజేయుచుండుమని యమ్మగారుసెలవిచ్చిరి. ఈమాట మఱవవలదు.

యువ—గురుజనవాక్యము శిరసావహించితిని. అమాత్యులారా సేనాపతులారా నాతోరానివారందఱు నిలువుండు.

అంపఱు—యువరాజుగారికిఁ బ్రయాణము శుభప్రదమగుఁగాక! జయము! జయము!

యువ—§అందఱినొద్దను సెలవు, శీఘ్రముగా హిందూదేశముం జూచి వచ్చెదను.

(అనిసపరివారుఁడై ధూమనౌకాధిరోహణమాచరించుచున్నాఁడు)

(అందఱును నెచటివారచటికిఁబోవుచున్నారు)

(ఇది ప్రతిముఖసంధి)*

గద్య.

ఇది... శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వరప్రణీతంబగు నెడ్వర్డుపట్టాభిషేకనాటకంబున హిందూదేశప్రస్థానమను ద్వితీయాంకము.

---

§ పట్టాభిషేకానుగుణప్రయత్నము చెప్పుటచేఁ బ్రయత్నము.
ప్రయత్నబిందుసంబంధముచే సాంగముగాఁ బ్రతిముఖసంధి చెప్పఁబడినది.

సవరణ.

2.వ పుటలో. "నవరసబంధబంధురము...అనుపద్యములో రెండవచరణము చివర నుండి "బాం, ధవమని పెక్కుచోటుల బుధప్రకరంబు నుతింపనొప్పెనే డవయెడవర్డు భూపవరుఁడొకతయిందిఁక వేయునేటికిన్." అనియు,

5.వ పుటలో. "చదువులకిక్కయై" యనుపద్యములో నాల్గవపాదము మొదలు "మదిఁదలపోసెదన్." అనియు.

6.వ పుటలో. "విడువలేదఁట" అనుపద్యము రెండవపాదములో 'దేవాలయంబులత్రోవనరుగుపట్లు" అనియుఁ జదువవలెను.

శ్రీ రస్తు.

ఎడ్వర్డుపట్టాభిషేకనాటకము.

తృతీయాంకము.

(తరువాత [1] నిరువురు సేవకులు ప్రవేశించుచున్నారు)

ప్రథముఁడు—ఏమీ! యెడ్వర్డుభూపాలుని నైపుణ్యము! చూచినంతనె సమస్తహిందూదేశసామంతప్రభువులవలనను విశేషగౌరవము సంపాదించెను.

ద్వితీయుఁడు—[2] ఇష్టదైవప్రసాదము వజ్రకవచమైయుండఁగా రాజపుత్రునకు లోపమేమి?

ఉ. శూరుఁడు రాజమాన్యుఁ డనసూయుఁ డుపాయవిదుండు త్యాగి వి
ద్యారతుఁ డాత్మకార్యపరతత్త్వవిధాయి ధరాభృదన్వయా
చారపరుండు ధీరుఁడు ప్రజాపరిపాలనదక్షుఁడైన వి
క్టోరియ తీఁవఁగల్గిన పటుప్రతిభాచణుఁ డాతఁ డల్పుఁడే.

ప్రథ—(మార్గాయాస మభినయించుచు) ధూమనౌక దిగి యిదిగో లండనుపురంబుఁ బ్రవేశించితిమి. (అనిప్రవేశము నటించుచు) నిరతిశయ వగునీవిక్టోరియాంబ యౌదార్యమును నుతింపఁదరముగాదు. స్వభావరమణీయం బగుప్రతిధ్వనిచే భోగావళీప్రముఖంబు లగుస్తోత్రపాఠంబుల నీవైతాళికులు బిగ్గరగాఁ జదువుచున్నారు.

ద్వితీ—(ఆదరముతోఁ జూచి యచ్చటిజనులంగాంచి గుర్తించినట్లభినయించుచు) సఖా చూడుచూడుము—

[3]ఉ. చేలములం ధరించుట త్యజించి భుజంబులమీఁద నుత్తరీ
యాలును మాని యౌదలలయందును బాగలు లేక హూణభూ
శాలురభంగి కాళ్ళకు హిజారులు మేనులఁగోట్లు నెత్తిటో
పీలు ధరించి వీథులను వీఁగుచునుండిరి వీరు హిందువుల్.

[1] పూర్వాంకమందు సేవకులచే నిర్దేశింపఁబడిన పాత్రముల కిందుఁ బ్రవేశము చెప్పుటచే సంకాస్యము.

[2] ఇష్టదైవప్రసాదరూపమగు బీజమును మరలనాకర్షించుటచే గర్భసంధి మొదలిడఁబడినది.

[3] ప్రస్తుతోపయోగికార్యాచరణముచే నభూతాహరణము.

ప్రథ—బాగుగ నానవాలుపట్టితివి! వీరు కరగ్రాహిన్యాయవాద్యధ్యక్షప్రముఖోద్యోగంబులకుం దగిన పరీక్షలిచ్చుటకును శ్రీవిక్టోరియానుగ్రహము వడయుటకును వచ్చిన హిందూదేశస్థులు, "యథారాజా తథాప్రజా" యనున్యాయమున హూణభూపాలురవేషములే ధరించి తిరుగుచున్నారు.

ద్వితీ—ఇటు చూడుము. ఈపౌరులకు యువరాజహిందూదేశయాత్రావృత్తాంతమును వినుటయందలి సంతోషము. మనమచటినుండి వచ్చినవార మని తెలిసి మనల ననుసరించుచున్నారు. కావునఁ దద్వృత్తాంతము నిఁక వెల్లడిచేయుదము.

ప్రథ—మంచిది. ఓలండనుపురవాసులారా! మిత్రులారా! యువరాజహిందూదేశపరిభ్రమణవృత్తాంతములు సంక్షేపముగా వినుండు.

[1] శా. ఔదార్యాకరుఁ డైనరాజతనయుం డాసేతుశీతాద్రి హిం
దూదేశంబును జూచె భూపతులయస్తోకోపధల్ గాంచె నా
సాదించె న్నిజకీర్తి నద్దెసల వీక్షాసత్సుధాధారలా
పాదించెం బ్రజలందుఁ బుచ్చికొనియెం బద్యప్రబంధంబులన్.

ద్వితీ—[2] నిశ్చయముగా నీదినములలో సర్వదా వృద్ధామాత్యపురోధః ప్రభృతులు బలిసికొలువ విక్టోరియామహాదేవి యువరాజవిజయవార్తనే వినఁగోరుచుండును గావున మన మచ్చటికిఁ బోవుదము.

ప్రథ—నీయాలోచన యుచితమైనదియే.

ద్వితీ—(సంభ్రమముతో) మనమాటలు విని విక్టోరియతో విన్నవించుటకై యెవ్వఁడో యమాత్యపుత్రుఁ డొకఁడభ్యంతరమునకై పరువెత్తుచున్నాఁడు. ఇఁక మొదటనే శుభవార్త మనము వినిపించుట తటస్థింపదు. కావున మనలం బిలువనంపువఱకు నిచ్చటనేయుందము. (అనికూర్చుండి యుందురు)

అమాత్యపుత్రుఁడు—(ప్రవేశించి) [3] ఏమీ నాపుణ్యము! ఇట్టి సంతోషవార్త రాణిగారితో మొదట విన్నవించుటనాకుఁ దటస్థించినది. నేవిన్నవించిన శ్రవణప్రియంకర మగువార్తామృతముచేత నమితానందముఁ బొందఁగలదు. నాకును మిగులఁ బారితోషికము రాఁగలదు. (అనిపరిభ్రమించి) యిదిగో మహారాజ్ఞి మంత్రులతోను దక్కిన పరివారముతోను గూడ విదూషకుని హాస్యవచనములకు సంతో

[1] తత్త్వానుకీర్తనరూపమగు మార్గము.

[2] వితర్కప్రతిపాదనరూపమగు రూపము.

[3] ఉత్కర్షవచనరూప మగునుదాహరణము.

షించుచు నాస్థానమంటపమునందే యున్నది. కాఁబట్టి నేనును సమీపించెదను.

(యథోద్దిష్టముగ విక్టోరియాప్రవేశించుచున్నది)

విక్టో—మంత్రులార! మనచిరంజీవి చిన్నతనమైనను నెంతటియౌచిత్యము కలవాఁడో చూడుఁడు. నాసంరక్షణమునకని కదా సేననంతయు వెంటఁ గొనిపోకయే దేశాంతరమున కేగినాఁడు!

విదూ—నేను మాత్రమౌచిత్యము కలవాఁడను గానా! నిన్నమీరు పాలు పండ్లు లడ్డులు తినుమని పెట్టఁగా నన్నియుఁ దినక మాయమ్మకొఱకుఁ గొన్ని మిగిల్చి కొనిపోలేదా యేమి!

మంత్రి—తల్లీ! యాశ్చర్యమేమి. యువరాజునకు విద్యాబుద్ధులు నేర్పినవారెవరు? తమరు కాదా!

విదూ—నాకుమాత్రమీతిండి నేర్పిన వారెవ్వరు? మాయమ్మగారే కాదా!

పురో—యువరాజు హిందూదేశమున కేగినదిమొదలు సుశకునములగుచునే యున్నవి. కానఁ జిరంజీవి విజయియై వచ్చుటకేమియు సందియములేదు.

పరిజనము—ఆంగ్లేయరాజన్యవంశము చేసిన పుణ్యములలో నేపుణ్యమును దక్కువలేదు.

విక్టో—చిరకాలమైనను జిరంజీవి రాకుండెను. వార్తాహారులనైనఁ బంపకున్నవాఁడు.

మంత్రి—ప్రతిదినమును నుత్తరములును దంత్రీవార్తలును వచ్చుచునే యున్నవిగదా!

విక్టో—అందులకై కాదు. కావ్యము కవిముఖముగా నే వినిన నానందము హెచ్చగును.

విదూ—నాకును రాఁడాయెఁ గదా యనియే యున్నది. అనుదినముం గడుపునిండఁ బణ్యారములు వెట్టుచు వాహ్యాళి గొనిపోవుచు నుండు మాయెడ్వర్డుభూపాలునితో సుఖముగా నుండువాఁడను. ఇపుడు నామొగము చూచువారెవ్వరు. పొట్టకూటికే కఱవైనది.

పరి—సఖా! కుక్షింభర! నీకుఁ దెల్లవాఱిలేచినఁ దిండిమీఁదనే గాని మఱియొక విచారములేదు. నీకు వచ్చిన యీనాలుగుముక్కలు నెట్లు వచ్చినవో తెలియదు.

విదూ—(కోపముతో) మీరందఱుమాత్రము కూటికి దేవులాడక పొట్టనుట్టి వేసికొంటిరా యేమి?

మంత్రి—చాలుఁజాలు వృథావివాదము. యువరాజుగారికిఁ దోడువేషమై తిండి యలవాటుపడినవాఁడు గనుక యితఁడనుకొన్నాఁడు.

విదూ—(విసుగుతో) మీరు గూడ వారియందే కలసితిరా! అట్లయిన నే నిచ్చట నుండను. (అని దిగ్గున లేచి పోవును)

అమాత్యపుత్రుఁడు—[1] (కొలువులోఁ బ్రవేశించి) తల్లీ! యువరాజుగారిచేఁ బంపఁబడినవార్తాహారులిరువురు వీథిలో నిలిచియున్నారు.

అందఱు—(సంతోషపడుదురు)

మంత్రి—ఎవఁడురా? అక్కడ? ఈమంత్రిపుత్రునితోఁ గూడఁబోయి హిందూదేశవార్తాహారుల నిటకు శీఘ్రముగాఁ దోడుకొనిరండు.

విక్టో—(సంతోషముతో) మనకుక్షింభరుని గూడఁ దీసికొనిరండు.

మంత్రిపుత్రుఁడు—చిత్తము. (అని నమస్కరించి సేవకునితోఁ గూడఁ బోయి మరల వార్తాహారవిదూషకులతోఁ గూడఁ బ్రవేశించును)

వార్తా—తల్లీ! జయము జయము! అప్రమేయమహిమ గలిగి పదిమంది మెచ్చుకొనఁదగిన సంతానముచే వృద్ధిపొందుదువుగాక.

విక్టో—(మంత్రులవంకఁ జూచి) తలఁచికొనినతోడనే వచ్చిన మనోరథములవలెనున్న యీయిరువురకును మంత్రిపుత్రునకును విలువగల వస్తువులు పారితోషికముగా నిప్పింపుఁడు

మంత్రులు—[2]ఎవఁడురా యక్కడ! యీచీటి కనకాధ్యక్షునికిచ్చి యిచ్చిన వస్తువులు తెండు.

సేవ—దేవా! చిత్తము (అనినిష్క్రమించి వస్తువులతోఁ బ్రవేశించును)

మంత్రులు—(పుచ్చుకొని ఆమువ్వురకు నిత్తురు)

ముగ్గురు—(నమస్కారముతో గ్రహింతురు)

మంత్రి—భద్రులారా! యువరాజప్రయాణవృత్తాంతము నీసభాసదులకుఁ గర్ణాభరణముగఁ జేయుఁడు.

వార్తా—మహారాజ్ఞి! సభాసదులార! సావధానముగ నాలకింపుఁడు.

ప్రథ—తమయొద్ద సెలవుగొని కుమారమహీపాలుఁడు పొగయోడయెక్కి సముద్రమార్గమున నిరువదియెనిమిది దినములు ప్రయాణముచేసిన పిమ్మట—

గీ. సప్తభూమికసౌధవిస్తారితంబు, ధూమనౌయూపవప్రబంధురదిశంబు
యోజనశ్రావ్యజనరవభ్రాజితంబు, దాఁపునం జూపఁబడియె ముంబాపురంబు.

ద్వితీ—ధూమనౌక ముంబానగరముం జేరుసమయమున—

సీ. వేలకు వేలు జీతాలు గైకొని ధర్మమరయు పురస్థేయవరులతోడఁ

---

[1] చింత్యమానార్థప్రాప్తిరూపమగుక్రమము.
[1] సామదానాచరణరూపమగుసంగ్రహము.

గోట్లకుఁ బడగెత్తుకొని వణిగ్ధర్మంబుఁ బ్రకటించుసంఘవర్తకులతోడఁ
దనచేయురాజశాసనవిధులందు బాసటయగు జనసభాసదులతోడఁ
బలుప్రదేశములవార్తలు లోకులకువ్రాసి ప్రకటించు పత్రికాపతులతోడఁ
గీ. ప్రభువులను జూడఁ దగినసేవకులతోడ, దారిసేదనడచు పదార్థములతోడ
యెదురుగావచ్చెఁ బోగయోడ యొక్కదేవి, తనయుఁ గన్గొనరాజప్రతినిధియటకు.

మంత్రులు—తరువాత?

ప్రథ—తరువాత యువరాజుగారు రాజప్రతినిధిదత్తంబు లగు నర్ఘ్యపాద్యంబులు గ్రహించి క్రమముగా సపరివారమ్ముగ నప్పురమునందలి నౌకాతీర్థమున దిగు నంతటిలో—

పురో—ఏమి జరగెను?

ప్రథ—మఱేమియు నుపద్రవము జరగలేదు.

మ. ధరణీచక్రము దిర్దిరం దిరిగెఁ బాతాళంబు ఘూర్ణిల్లెనం
బరమల్లాడె సముద్రమంతయును నభ్రస్ఫూర్తియై మించె న
ప్పురిలో రాజసుతుండు నేఁడిటకు రాఁబోనుండెఁగాయంచుఁ ద
త్పరులై పేల్చినమేల్ఫిరంగుల యపూర్వస్ఫీతరావంబునన్.

పరి—జెండాలు మొదలగునవి కట్టి పురమంతయుఁ బచ్చనితోరణములచే నలంకరించి వీథులన్నియు సింగారించిరా?

ద్వితీ—నాఁడాయలంకరించుట. యువరాజువచ్చుచున్నాఁడని వినినదిమొదలుకొని రే యలంకరించిరఁట.

ప్రథ—తరువాత! రౌతులచే నధిష్ఠింపఁబడిన తురంగములఁ గట్టిన యొక్కముత్యాల కర్ణీరథమెక్కి యువరాజుగారు రాజవీథింబోవుచుండఁగా—

* సీ. వీఁడఁటే మనరాజ్ఞి విక్టోరియాదేవి కడుపుపండినరాజకౌస్తుభంబు
వీఁడఁటేయతినిష్ఠతోడ నలెగ్జాండ్ర యార్జించుకొన్న పుణ్యములప్రోవు
వీఁడఁటే భారతోర్వికిఁ జక్రవర్తియై మనలఁ బాలించుసామ్రాజ్యమూర్తి
వీఁడఁటే లోకైకవీరులెల్ల నుతింప నగుప్రతాపంబు దిక్కైనవాఁడు
గీ. వీఁడఁటే యెల్లవిద్యలవీడనంగఁ, దగినప్రౌఢతనంబుచే నెగడుజాణ
యనుచు నున్నత సౌధంబులందు నిలిచి, వరుససేసలు చల్లిరి వనజముఖులు.

విక్టో—(సంతోషగద్గదస్వరముతో) తరువాత?

* ఆయాచిహ్నములచే నూహించుటచే ననుమానము.

ప్రథ—తరువాత, మణిమయాలంకారశోభితంబై యిచ్చటిరాజభవనంబునకంటె నందమైన యొక్క దివ్యభవనంబున విడిసి యెడనెడ సందర్శనార్థమువచ్చు సామంతరాజులకు దర్శనమిచ్చుచు వారుదెచ్చిన యుపాయనంబులు గ్రహించుచుఁ గొన్నిదినంబులుండి తత్పురంబునందలి ధర్మస్థానంబు లన్నియుం దిలకించి పరీక్షించెను.

విదూ—నేనుగేవలము నిర్భాగ్యుఁడను. కూడఁబోయినయెడల నారాజులు యువరాజప్రియుఁడ నని నాకుఁ గావలసినంత తిండిపెట్టి తన్పుదురుగదా!

విక్టో—ముంబాపురము తీరును సౌరును మేడలును గొనియాడఁ దగినవేనా?

మంత్రు—కొనియాడఁబడుట కేమితక్కువ! మనము వార్తాపత్రికల వినుచుండుట లేదా?

ద్వితీ—నిక్కముగ హిందూదేశమందచ్చటను నట్టిచక్కనిపట్టనములేదనియే మా నమ్మకము.

సీ. తలమీఁది పొగ భూతలికి జాఱుటెకాని మేడపైభాగంబు చూడఁబడదు
మిఱుమిట్లు గొని యున్నమిసిమిపోవుటెకాని కనులుగోడలఁడాలు గానలేవు
కాళ్ళనొప్పులెగాని కాంచిన చిత్రప్రదేశమ్ములకు మదిఁదృప్తిపడదు
కొనునాసయేకాని ధనముచాలదు ధనదునకైన నచటివస్తువులుకొనఁగ
గీ. దానివర్ణింపఁ దరమె యెవ్వానికైన, నమితవిక్రాయికజనాకులాపణంబు
వార్ధివీచీనురుద్బాలకర్ధియుతము, భాసురాకారకంబు ముంబాపురంబు.

విదూ—అయ్యో నాబుద్ధియెప్పుడును గతజలసేతుబంధనమే చేయుచుండును!

విక్టో—(అత్యాస్థతో) అచటినుండి చిరంజీవి యేగిన స్థలంబులును దద్విశేషంబులుం జెప్పుడు.

ప్రథ—తరువాత నోదేవీ! సపరివారముగఁ గచ్చి బరోడా సవంతవారీ ప్రముఖదేశాధినాథులచే గౌరవింపఁబడి తదుపహారంబులు కైకొనిన పిదప.

మ. లలితాకారులు శూరు లాప్తులు కృపాలంకారు లార్తావనో
జ్జ్వలవిక్రాంతులు సాహసాత్ము లసమస్థైర్యంబుతో రాజపు
త్రులు పాలించెడు భూమికేగెను భవత్పుత్రుండు సోత్సాహదో
ర్బలసంపన్నుఁడు కార్యవాది కరుణాపారీణచారిత్రుఁడై.

మంత్రు—వీరివలన మెప్పువడసి వచ్చుటయే బుద్ధిమత్తకుఁ బ్రబలదృష్టాంతము.

విక్టో—వారంతటివారా?

మంత్రి—ఔను. తొల్లి ఢిల్లీ రాజధానిగా హిందూదేశమంతయు నేలిన పృథివీరాజునకైనను దద్దేశపరిపాలనము నొనరించిన మహమ్మదీయులకైనను లోఁబడని వారి రాజపుత్రస్థానమునందలి మహారాజులే.

ప్రథ—మన యువరాజుగారు రాజపుత్రస్థానమున మొట్టమొదట జయపురమునకు వెళ్ళిరి.

విక్టో—వెళ్ళినతరువాత నేమయ్యెను?

ద్వితీ—భయభక్తులతోఁ బరిపాలనోపద్రష్టయగు మనయుద్యోగితోడం గలసి జయపురాధీశుఁ డెదురుగావచ్చి తోడ్కొనిపోయి నిజభవనంబున విడిది యొసఁగి సమస్తోపచారంబుల సంతుష్టునిం జేసి—

చ. గజములు వారువంబులును గానుక యిచ్చి ధనంబొసంగి య
క్కజమగు ప్రోలునం గలజగాపను లన్నియుఁ జూపి బాంధవా
త్మజసహితంబుగా ననుపఁ దత్పురరాజము వీడి యేగె నా
త్మజనముతో భవత్సుతుఁ డుదారుఁడు వేడుక జోతిప్రోలికిన్.

మంత్రి—తరువాతఁ దరువాత?

ప్రథ—ఆజోత్‌పూర్ చేరినపిదప తదధీశునిచేఁ గానుకలతో నుచితసత్కారములనొంది యచ్చటినుండి మరలి యుదయపురాధినాథులగు రాజపుత్రాధీశులఁ బరిపాలనోపద్రష్టతోఁ గూడి గౌరవించెను.

విక్టో—పిమ్మటఁ బిమ్మట?

ద్వితీ—పిమ్మట పంజాబు దేశంబుఁ జొచ్చి—

గీ. ఝుండు భావలపురమును సీకురాజ, ధానియగుపట్టియాలసంస్థానమరసి
ప్రాక్తనాధీశ్వరులకెల్ల రాజధాని, యైన దిల్లికిఁ బోయె ననంతరమున.

ప్రథ—ఢిల్లీపట్టనముఁ జొచ్చినపిదప—

సీ. ధర్మరాణ్ముఖపురాతనభూపతులనాఁటి ప్రాముఁడువులును వప్రములు సూచి
ద్వితీ—ఉద్దిఁగాంచని కుతుబుద్దీనుఖ్యాతికి సాక్ష్యమీఁదగు జయస్తంభ మెక్కి
ప్రథ—యమునాతరంగతోయముసఁ బెంచినపురోద్యానభూములకు వాహ్యాళివెడలి
ద్వితీ—రాజాధిరాజులై ప్రజనేలిన తురుష్కరాజగోరీమంది రమ్ములరసి
ప్రథ—గీ. సకలరాజన్యమూర్ధాభిషవనసలిల, ధారలం దొల్లి తడిసినస్థలములు గల
సుందరాస్థానముల సౌరుచూచి సంత, సించె నెడ్వర్డుభూపాలశేఖరుఁడు.

మంత్రి—హిందూదేశమునకెల్లఁ దప్పక చూడఁదగినపుర మిదియే.

విక్టో—(సంతోషదుఃఖములతో) నాకింకఁ దాదృశప్రదేశములం గాంచు భాగ్యంబు తటస్థింపదు.

పురో—అమంగళము ప్రతిహతమగుఁ గాక.

పరి—తరువాతఁ దరువాత?

ప్రథ—తరువాతఁ దద్దేశమునందలి లాహోరుంగని యాగ్రాకుం జని యందుఁ దివ్యలోకాతీతసౌందర్యముగల తాజుమహాలు గాంచి యానందించి ధూమశకటీమార్గంబున నాగపురరాజధానీకం బగుదేశంబుఁ గటాక్షించుచుఁ జనిచని యెడనెడ నారోహణావరోహణ స్థానగృహంబులకుఁ జనుదెంచి యుపాయనంబులర్పించు నృపాలుర నుచిత సంభాషణంబుల గారవించుచు-

క. గంగయు యమున సరస్వతి, యుం గలసినచోటు మోక్షదోర్వియనుచుఖ్యా
తిం గన్నతావు యువరా, జంగీకృతిఁ జూపె నాప్రయాగం జూడన్.

విక్టో—అందుం బడి మడిసిన తమతమకోరుకులు సఫలంబులగు పుట్టువుగలవని భరతఖండవాసులకుఁ గట్టినమ్మకముగల తావదియేనా?

పురో—అచ్చటిజలమును బ్రశస్తమైనదై యెన్నిదినములు దాఁచినను జెడఁటకాదా?

మంత్రి—నిక్కము, అచ్చటివారది తత్క్షేత్రమహిమయందురు.

విక్టో—తరువాత?

ద్వితీ—అనంతరమచ్చటనున్న కోట్టంబుగాంచి చతుష్షష్టితీర్థవిరాజితంబును గంగానదీ తీరస్థంబును బంచక్రోశపరిమితంబును విశ్వేశ్వరజ్యోతిర్లింగసంపర్కనాథము సర్వదా యనేకేతరదేశస్థులచే సేవింపఁబడునదియు నగు వారాణసీపురంబుదాఁటి.

క. రాజప్రతినిధిధాని వి, రాజత్సౌధంబుచూడ రమ్యము త్రిచతు
ర్యోజన మితంబు చూడం, గాఁజనె యువరాజు కాళికాపురియంతన్.

విక్టో—చిరంజీవి యింకఁ దిరుగవలసినదేశము చాలఁ దక్కువయైనది.

మంత్రి—చెన్నపురీఖండ మొండువక్క నితరమంతయుఁ జూచెను.

పరి—అనంతర మనంతరము?

ప్రథ—అనంతర మాపురమునందలి ప్రశిక్షకర్మస్థానములం జక్కఁగఁ బరిశీలించి యచ్చటి పౌరుల నాగరికతకు మిగుల నచ్చెరువందె.

గీ. అమ్మపరిపాలనమ్మున నమ్మచెల్ల, యెంతసిరివచ్చె విఖ్యాతి యెంతగలిగె
యెంతమతిహెచ్చెలభియించె నెంతచదువు, హిందువులకంచు మిగులనానందపడియె.

విక్టో—(సోత్కర్షాసహానమభినయించుచు) పిదపఁ బిదప?

ద్వితీ—పిదపఁ గలకత్తాపురంబు వెడలి యిందూరు సింధ్యరేవ మున్నగు దేశాధిపతుల యాతిథ్యము పరిగ్రహించి—

ఉ. చూచితి ముత్తరాపథము చూచితి మింద్రునిదిక్కటంచు బి
ట్టేచి నిజప్రజల్ నయతీంద్రుయశంబు నుతించుచుండ రా
జోచితఫక్కితోఁ బ్రభవదున్నతితోఁ జనుదెంచె నున్నత
శ్రీచణుఁ డౌభవత్సుతుఁడు చెన్నపురింగలరాచకోటకున్.

ప్రథ—ఉ. అచ్చటికయ్యనంతశయనాధిపుడుం బుదుకోట నేతయుం
గొచ్చిను భూతకేంద్రుఁడును గోరికలీరికలెత్తఁ జూడఁగా
వచ్చిరి చూచి తెచ్చిన యుపాయనరాసులు స్వామిభక్తితో
నిచ్చిరి మెచ్చి రెంతయు నహీనచరిత్రుని రాజపుత్రునిన్.

మఱియునొక్క విశేషంబు వినుఁడు.

గీ. ఏనృపతిదేశమునఁ గానరాని మంచి, కానికనొసంగెఁ జిన్నిపూఁదేనెఁ బీకా
కాపురీపాలకుఁడు కీర్తికాముకుండు, రావుకులవార్ధిచంద్రుండురామరావు.

విక్టో—ఇంతకు హైదరాబాదు చూడఁబోయెనా లేదా?

ప్రథ—తరువాతఁ దత్రత్యంబులగు కార్యస్థానంబులు పరిశీలించి—

చ. అనితరభోగభాగ్యవిభవారకమై తనరారుశాలివా
హనకులరాజధానియగు నమ్మహిశూరపురంబు నేలుచు
న్ననృపతిచామరా. జిడు ననర్ఘములైనయుపాయనంబులం
గొనుచు నిజామురాజ్యమునకుం జనెనంతట గోలకొండకున్.

ద్వితీ—క. సెగకన్నుఁ ద్రిశూలముగల, భగవంతునిఁ కైనభయము వడుసే థక్క
న్నగరీంద్రుఁ డట్టివాఁడును, డుగరసమర్పించెనీకొడుకునకుఁ బ్రేమన్.

ద్వితీ—ఈగతి దక్షిణాధిపతులును మహీశూరపురాధిపతియు భరతఖండసామంత భూపాగ్రగణ్యుండగు థక్కనాధీశ్వరుండును నిచ్చిన యుపాయనంబులఁగ్రహించిన పిదప నీవృత్తాంతము సవిస్తరముగా మాజనయిత్రికిం దెలుపుఁడని మమ్మిరువురనిచటికిం బనిపె. ఇప్పటికి మరలి ముంబానగరమునకు రాఁగలఁడు.

(విక్టోరియతప్ప తక్కినవారు జయము జయమని నుతింతురు)

* సంలోపరూపమగుసంధ్రిమము.

విక్టో—భద్రులారా!

గీ. నీరు భర్జించె నే మేనిసారునీర, సింపకుండెనె మనచిరంజీవి కచట,
నప్రిమత్తులకైన దూరప్రయాణ, కలన బడలిక లేకుంట కానఁబడదు.

ప్రథ—సమస్తోపచారసంపన్నముగ నడుగులకు మడుగులొత్తు నిజసామంతనృపాలుర దేశమ్ములు తిరుగుచున్న రాజపుత్రునకు బడలికయన నెట్టిది!

గీ. తొంటికంటెను బలమునఁ దూఁగుచుండె, నినుమడించెను గాంతిముఖేందునకును
హైందవావని యనురాగమతిశయిల్లఁ, గోరుకొన్నట్టి పెండ్లికుమారుఁ డనఁగ.

మంత్రు—*త్వరలో మరలి మనదేశమునకువచ్చునా? ఇంకను యువరాజుగానుండుట యే యతని ముఖ్యాభిప్రాయమా.

దౌవారికుఁడు—(ప్రవేశించి) దేవీ! భరతఖండకార్యనిర్వాహకుఁడు ద్వారమున వేచియున్నాఁడు.

విక్టో—శీఘ్రముగా లోనికిం దోడితెమ్ము. (దౌవారికుండు నిష్క్రమించును)

కార్య—(దౌవారికునితోఁ బ్రవేశించి) దేవీ! జయము జయము.

విక్టో—(భ్రూసంజ్ఞచేఁ గూర్చుండ నియోగించును)

కార్య—నేఁడు రాజప్రతినిధియొద్దనుండి తంత్రీవార్త వచ్చినది.

‡ క? గౌరవముతోడ హిందూ, ధారుణియంతయును దిరిగి తమపనికంగీ
కారముచేకొని మరలెఁగు, మారుఁడు నిజపురికి నేఁ డమాత్యులతోడన్.

(అని చదువును)

అందఱు— జయము జయము!

విదూ—నాకొఱకేమయినఁ దెచ్చుచుండెనా లేదా?

మంత్రు— ఊరకుండు మయ్యా! రాజకార్యసంబంధము లగుమాటలలో నసంబద్ధప్రలాపములాడెదవు. (కార్యనిర్వాహకు నుద్దేశించి) తరువాతఁ దరువాత?

కార్య—(మరలఁజదువుచున్నాఁడు)

క. కొలఁదిదినంబులలోనొడ, యులనెల్లరఁ బిలువనంపి యుత్సాహముతోఁ
బలికించెద సమ్రాట్టీ, యిలకని మనప్రభ్వినఖిలనృపతులచేతన్.

తదర్థంబుగ దిల్లీపురంబున నొక పేరోలగంబు గావింప వలయునని యింతకుము

* ఇదిప్రాప్త్యాశ.

‡ హిందూదేశపర్యటనవశీకృత సకలహిందూరాజవృత్తాంతవ్యాపినియగు కథచెప్పుటచే పతాకయుఁ జెప్పఁబడినది.

న్నె నిశ్చయించుకొని యుంటిమిగద. కావునఁ దత్సభాముఖంబున మన్ముఖంబున మహాదేవిగారానతీయవలసిన విషయమును నాకుఁ దెలుపవలయును. తద్విలోకనార్థంబు చనుదెంచు నస్మద్దేశీయులనెల్లరఁ బురికొల్పి పంపవలయును.

మంత్రులు—అవసరముగలపనియే యిది. కావున దేవీ! తదర్థంబును నవిషమార్థంబు నగు యుష్మదభిప్రాయమును దెలుపవలయు నని కోరుచున్నారము.

విక్టో—అందులకై యింతకుమున్నె యాలోచించుకొనియుంటిని. మీరందఱును సావకాశముగ విని మంచిచెడ్డలరసి సాంఘికులచేతఁ గూడ నంగీకరింపఁజేసి పంపుడు.

(అనితనయొద్దనున్న పెట్టెలోనికాగితముందీసి చదువుచున్నది)

సీ. ఏను గ్రీస్తుమతంబు దాననైనను మీమతములజోలికిరాను తామువదవి
నందఁగాఁ దగువార లైన నిచ్చెదఁగాని తరతమవర్ణభేదంబుఁ జూడ,
మీరు మావారనుభేదంబులేక యందఱిపైసమంబుగా దయనునిచెద
మీతృప్తినాతృప్తి మీవృద్ధినావృద్ధి మీకృతజ్ఞపుఁ జేఁత నాకుగొప్ప

గీ. బహుమతియుఁ గాననాకు మీవలనిప్రేమఁ
గలిగియుండుటయును నాయెడలను మీకు
భక్తిగలుగుటయును జేయవలయు ననుచు
దేవునకు మ్రొక్కుచుండెద దినదినంబు.

మంత్రు—చక్కఁగనే యున్నది. సమస్తవిద్యాపారంగతురాలవును బ్రజలకష్టసుఖంబు లరయుదానవునగు నీవంటిప్రభ్వికి మేము దెలుపవలసిన దేమున్నది.

కార్య—నేనిప్పలుకులు సాంఘికుల యభిప్రాయముతో నేకీకృతముగావించి రాజప్రతినిధికిఁ బంపవచ్చునా?

విక్టో— ¶ నామనోవాక్కాయకర్మములతోఁ జెప్పినదిగాని యొకటికాదు.

మంత్రు—ఆవశ్యము పంపవచ్చును.

కార్య—అట్లయిన నాకు సెలవిండు (అనినిష్క్రమించును)

(తెరలోవైతాళికుఁడు)

మ. ఎఱుపద్దించినపట్టునూలువలె నెంతేమీరునస్రాళిచే
నెఱసంజందివిఁబెంచి పూషకనుగొంటే నీటిరావైపుపెం
పఱరత్నాకరవీచులన్ మునుఁగఁబోనాసించుచున్నాఁడు భా
స్వరవాత్యాదళితాంబుజాతజరజశ్ఛత్రాయమానాకృతిన్.

¶ గర్భబీజోద్ఘాటనరూపమగు నాక్షేపము.

సీ. అంజనాచలకూటకుంజపుంజతలేషు గూర్జరకామినీకుంతలేషు
ద్రావిడీవక్షోజధారుణీభాగేషు కాశ్మీరయోషిదంగప్రభాసు
హస్తినాపురసతీశస్తోత్తమాంగేషు గౌడాంగనాముఖాగ్రిక్షమాసు
యమునానదీతరంగమనోహరశిఖాసు లాటనారీగల్లపేటికాసు

గీ. కుసుమతల్పంతి కుందంతి కుచపటంతి, కోమలత్వంతి సిచయావకుంఠనంతి
చంద్రఖండంతి హంసంతి చందనంతి, ప్రభ్వివిక్టోరియాంబ తావకయశాంసి.

విక్టో—మంత్రిలార! సేవాహ్యాళివెడలు సమయమైనదిగానఁ బోయివచ్చెద. మీరు నభిమతంబులాచరింపఁబొండు.

(అని యందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

* (ఇదిగర్భసంధి)

—※ గద్య. ※—

ఇది ... శ్రీ తిరుపతివేంకటేశ్వరప్రణీతంబగు నెడ్వర్డుపట్టాభిషేకనాటకంబున హిందూదేశసంచారంబను తృతీయాంకము.

* పతాకాప్రాప్త్యాశానుగుణముగ సాంగముగ గర్భసంధి చెప్పఁబడినది.

శ్రీరస్తు.

ఎడ్వర్డుపట్టాభిషేకనాటకము.

చతుర్థాంకము.

(ఆంగ్లేయదేశప్రతినివృత్తుండగు దేశోపకారి యను హిందూదేశవాసిప్రవేశించుచున్నాఁడు)

దేశో—(తనలో) చిరకాలమునకు మరలహిందూదేశము చూచితిని. జన్మదేశమైనను సాకిదిపరదేశమువలెం గాన్పించుచున్నది. (ముందుకుఁ జూచిగుర్తించి) వీఁడె నా ప్రాణమిత్రుండగు జానపదుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. (అనిపరిక్రమించుచున్నాఁడు)

జాన—(ప్రవేశించి) ఆర్యా! నమస్కారము. చిరకాలమునకు మాకన్నులు సఫలమైనవి. లండనుపురమున రాజకీయసభ్యపదవి వహించి తాము భరతఖండోపకారమునకుఁ బాటుపడుచున్నారని తమదర్శన మెప్పుడు లభించునాయని యుబ్బూటలూరుచున్నారము. (అనిశుశ్రూషతో) మిత్రమా! ఆంగ్లేయదేశమునందలి విశేషములేమి?

దేశో—విశేషములేమియున్నవి. భరతఖండమంతయు నేకచ్ఛత్రముగా నేలుచు మనల నేలిన విక్టోరియామహాదేవి కీర్తిశేషురాలయ్యెనని మీరిదివఱకే వినియుందురు.

జాన—అఁ. వింటిమి. ఆమెకుఁ గాలమాసన్నమైనదని వినినదిమొదలు మనదేశమంతయు నలజడిపాలైనది. ఆదినములలో నందఱును దంత్రీకార్యస్థానములయందే యుండిరి.

దేశో—ముదుసలిదియై యఱువదినాలుగు సంవత్సరము లిల యేలిన యామెమరణమంతగా శోచనీయము గాదు గాని తదీయపరిపాలనకాలమున భరతఖండమునకుఁ గలిగిన యుపకారమును మాత్రము దలఁచుకొనిన విచారము రాకమానదు.

జాన—ఇఁక ముందుమనకు రాజుగాఁగల యెడ్వర్డుభూపాలుఁడైనఁ దల్లిపగిదిఁ బరిపాలించువాఁడెయని విందుము. వెనుక మనదేశమునకు వచ్చినపు డతని యోగ్యతలు చూచితిమి గదా!

దేశో—ఔను. మనకేలోపములును జరగఁ గూడదు.

జాన—రాణిగారు గతించినపిదప నచట జరగిన విశేషములెవ్వి? కొంచెము దయయుంచి సెలవిండు?

దేశో—ఆమె మృతినొందిన పిమ్మటఁ దద్దేశప్రభువులందఱు వచ్చుదనుకను నామెకుఁ బెద్దకూఁతుకొమరుఁడు జర్మనీచక్రవర్తికూడ వచ్చుదాఁకను బదునొకొండుదినంబులు తైలద్రోణియందుంచి కాపాడిరి.

జాన—తరువాతఁ దరువాత?

దేశో—ఆంగ్లేయరాజులలో రాజెప్పుడు బ్రతికియుండు ననునొకన్యాయము కలదు. దానంజేసి వెంటనే ధర్మాచరణసభవారందఱు నెడ్వర్డుభూపతిచేఁ గర్తవ్యంబులు చేయించినపిదప లఘురాజ్యాభిషేకముగావించిరి. తరువాతఁ దన్మృతకళేబరము నొకరథంబునందుంచి—

సీ. నీలిదుస్తులవాహినీసంఘములతోడ సేనాధిపతులిరుచెంతఁ గొలువ
నాంగ్లేయదేశరాజాధిరాజులువెంటఁ గాల్నడసేవకాకారమూన
వారువంబులనెక్కి వరుసగా వేలకువేలు ముందఱ సవారీలు నడువ
లెక్కింపరాని మేలిపిరంగులరవంబు దిక్కులాకాశంబు మక్కళింప,
గీ. మనుమలును గొడుకులును నిమనుమలుమొద, లైనగంపంతబలఁగము ననుసరింప
భర్తగోరికి నొకప్రక్క వసుధతోడ, నైక్యమును బొందఁజేసిరి యబ్బురముగ.

జాన—(విచారముతో) ఎట్టిరాజులకైనను దుదకిట్టిదశ రాకమానదు.

శా. భూలోకంబును రాజులెల్ల జయ భోభోయనఁగఁ బాలించి యు
ర్వీలోకంబును బాసిపోయినది మావిక్టోరియాదేవి మా
మాలోకమ్ముల కేగుదెమ్మనుచు సంభావింపఁ దత్రత్యులం
దేలోకమ్మున నున్నదో యెచటఁ దానెట్లెట్లువర్తించునో.

దేశో—(నిర్విచారముతో)

చ. చదివెను మేటివిద్యలు ప్రజాపరిపాలన మాచరించెఁ గీ
ర్తిదెసల నించె నేవసుమతీధవులుం బొనరింపనట్టి భా
గ్యదశ వహింపఁగా భరతఖండము నంతయుఁ జక్రవర్తినీ
పదమున నేలె నామె కొకపట్టున నైనను లోప మున్నదే!

కావున నామెకై వగచుట తగనిపని. మహాత్ములెంతకాలమైనను బ్రతికియుండవలయుననియే యుండునుగాని విధాతమితి కాయుర్దాయము దాఁటదు గదా!

జాన—* కొలఁది దినములలో నెడ్వర్డుమహీపాలునకుఁ గిరీటధారణోత్సవము జరగును

---

* స్నేహవశమున నియతాప్తిపరిదర్శనముఖముగా బీజమును మరల విమర్శించుటచే విమర్శసంధి మొదలిడఁబడినది. మిత్రగతదోషప్రఖ్యాపనమువలన నపవాదమను నంగము.

గదా తమరామహోత్సవమును జూడకయే వచ్చితిరేమి?

దేశో—కొన్నిదినములక్రిందటనే యమ్మహోత్సవము జరగునని తదాలోకన కుతూహలినై యిచ్చటి కార్యాతిపాతములం దలంపక నిలిచి యుంటిని గాని కొన్నికారణములచేఁ దత్కాలమున జరగకపోయెను.

జాన—ఔను శ్రేయస్సులకు విఘ్నములు మెండు. పిమ్మట?

దేశో—తరువాత నయ్యుత్సవము జరగు నంతవఱకుండుటకు వీలులేక మరలి వచ్చితిని.

జాన—అట్టి మహోత్సవమును జూచుటకు నదృష్టముగూడఁ దోడుపడవలయును.

దేశో—అగును.

జాన—కిరీటధారణోత్సవ మెప్పుడు జరగును?

దేశో—నేఁడే. ఈదినమున లండనుపురమునందంతటఁ జంద్రోదయోజ్జృంభమానంబగు పారావారముపోల్కిఁ గన్పట్టగ వేత్రంబులు ధరించి దౌవారికు లట్టిటు దిరుగుచుందురు.

జాన—అయ్యో! చెప్పకుము. వినినఁ జూడలేకపోయితిమను విచారము మెండగును.

దేశో—మీరెన్నండును జూచుటకు వీలులేనివారె. కలిగియు నేఁజూడలేకపోయితిని.

జాన—ఇప్పుడేమి. రేపు ఢిల్లీపురంబున జరగఁబోవు పట్టాభిషేకము చూడరాదా. మావంటివాండ్ర కేది చూచుటయుఁ దటస్థింపదు.

(అని యిరువురును నిష్క్రమించుచున్నారు)

(ఇది ప్రవేశకము)

(పిదపజనకోలాహలము సహింపక బెత్తములు జడిపించుచు దౌవారికులు ప్రవేశించుచున్నారు)

దౌవా—[1] సీ. కానుకగాఁ దెచ్చిన కరిఘట ల్వరిబైట నిల్పుఁడో ధారుణీనేతలార
ప్రోలివీథుల నొక్కపొంత నేకాని మీ సేనలాపకుఁడు సేనానులార
దొరలు డిగ్గిన తేర్లు దరలించుకొని వీథిఁ దిరుగాడకుండు సాదివరులార
వారువంబులు దూరదూరంబునందుంచి రయగతు ల్నేర్పుఁడో రౌతులార
గీ. అధికమయ్యెను బ్రజలసమాగమంబు, లిటుకగుచుఁ బురమెల్లఁ గ్రిక్కిఱిసియుండె
మరలుచున్నారు వచ్చినమనుజగణము, బైటఁ బెట్టుండు మీమొగమోటమిపుడు.

(బిగ్గరగా) ఓసమస్తదేశీయధరాపతులారా! ధర్మాచరణసంఘమువారిమాట వినుండు.

[2] చ. విలియముఁ డాదిగాఁగఁ బృథివీపతు లేయిలయేలిరేయిలం

[1] తర్జనోద్వేజనరూపమగుద్యుతి.
[2] గురుకీర్తనరూపమగు ప్రసంగము.

బలియఁగఁ జేసె నాయెలిజబత్తనురాణియుఁ దేన నిత్యపుం
గలిమి వహించె విక్టోరియ గర్వవిదూరుఁడు సత్యసంధుఁడా
యిల కిపు డేలికౌను మనయెడ్వరుడు క్షితిపాలుఁ డున్నతిన్.

(సాటోపముగాఁ బరిక్రమించుచు) అధికారులారా! యేమిచేయుచున్నారు? ఇష్టదైవసమారాధనవిధు లన్నియు నాయత్తపఱచితిరా? పట్టాభిషేకాగార మలంకరించితిరా? పుణ్యతీర్థసలిలమ్ములు బంగారుకుండల నిండించితిరా? అభిషేకతైలము తెచ్చితిరా? మఱియుంగావలసిన సంబారములన్నియు భద్రముగానుంచుకొంటిరా? మంగళముహూర్తకృతావధానులగు మతాచార్యులను సన్నద్ధపఱచితిరా? వసుమతీపాణిగ్రహణోచిత మంగళాచారవేషసంపన్నుండగు నెడ్వర్డునరనాథుఁడు పత్నియగు నలగ్జాండ్రా మహారాజ్ఞితోఁ గూడ వెస్టుమినిస్టరు భవనంబున నిన్నరాత్రి యంతయు మేల్కొని నేఁడువచ్చుచున్నాఁడు. త్వరపడుఁడు త్వరపడుఁడు!

రెండవదౌవారికుఁడు—(కనుబొమలదర ముందుఁ జూచి) ఓ జనులారా! మీరు కోలాహలము మానకున్నారు! [1] నేసహించిన నాబెత్తము సహింపదు. (అనిబెత్తము నాడించుచు) [2] ఏమి! నాప్రభావము! జగమంతయుఁ దృణముగాఁ దలఁచు రాజాధిరాజులచేఁ గూడ మాటలాడుట మాన్పించినాను!

మూఁడవదౌవారికుఁడు—(పటాక్షేపముగావచ్చి) [3] ఏమిరా! దేశకాలము లెఱుఁగకుండ భూపతుల నివారించుచున్నావు. అందఱును గిరీటధారణమహోత్సవసుఖము ననుభవింపవలసినదె. [4] ఇట్టి యసంగతకృత్యము లాచరించిన శిక్షింపఁబడుదువు. (అని కొట్టఁ బోవును)

రెండ—[5] విక్టోరియ చిన్ననాఁటనుండి యున్న దౌవారికుఁడను నన్ను దేశకాలము లెఱుంగవనుచున్నావుగదా!

మూఁడ—[6] ఎవఁడవైన నేమి! అందఱుఁ జూడవలసినపనియే మహారాజులయాజ్ఞ.

రెండ—[7] నాకు నీతో వివాదమేల? ఈవృత్తాంతమంతయు వెస్టు మినిష్టరు భవన

[1] అవమానరూపమగు చలనము.
[2] స్వశక్త్యావిష్కరణరూపమగు వ్యవసాయము.
[3] రోషవచనరూపమగు సంఫేటము.
[4] బంధనరూపమగు విద్రవము.
[5] అన్యోన్యరోషవచనసంరంభరూపమగు విరోధనము.
[6] గురుతిరస్కృతిరూపమగు ద్రవము.
[7] విరోధశమనరూపమగు శ

మనమున్న మంత్రిపురోహితాదులతోఁ గలసియున్న రాజుగారితో నెవిన్నవించెదను.

(అనియందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

(పిదప యథానిర్దిష్టముగా దంపతులు ప్రవేశించుచున్నారు)

పురో—మహారాజా! నీవు యువరాజవై యున్నపుడు సమస్తదిక్కులు జయించి భూమికిఁ బట్టభద్రుఁడవగుమని మేముదీవించిన దీవనలు నేఁటికి యథార్థములయ్యె

[1] గీ. అధికవిఖ్యాతిగనె నేఁటికాంగ్లకులము, తీరుచున్నదిమాకు విక్టోరియా వి
యోగదుఃఖంబు ప్రజలు వీతోపసర్గు, లైరి రాజన్వతీసామ్ని యయ్యెనుర్వి.

మంత్రులు—[2] మ. అలకేంద్రుం బురుడించులక్ష్మిగల మీయాంగ్లేయరాజన్యులం
గొలువంజాలిన మంత్రిపుంగవులు తక్కుంగల్గు భూపాలమం
త్రులతో నీడగునా యటన్న విమలాస్తోకక్రమఖ్యాతియుం
బలమైవర్థిలఁ జేయఁగా వలయు నెడ్వర్డుక్షమాపాలకా.

పరిజనులు—

గీ. నిన్ను సేవించుభటులమై నీకటాక్ష, మునకుఁ బాత్రులమైయుంట భూతలేంద్ర
సభలయం దెల్లఁ బ్రఖ్యాతిసంభవింపఁ, బొలుపుఁ గాంచెద మెడ్వర్డుభూమిపాల.

పురో—మహారాజా! [3] కిరీటధారణసామగ్రియంతయు సిద్ధమైనది. ఆంగ్లేయనరేశ్వరక్రమాలంకృతంబగు కిరీటంబు దేవరమూర్ధం బలంకరింప వేచియున్నది. భవదీయభద్రసింహాసనారోహణంబు సర్వజనాదరణీయంబు.

దంప—మతాచార్యులయానతి నిదిగో శిరసావహించుచున్నాము.

పురో—తపర్థంబగు ముహూర్తం బాసన్నంబగుచున్నది కావున దంపతులు వేగము దయచేయవలయును. మేము కార్యశేషంబు నిర్వహింపఁ బోయెదము.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

[4] (ఇది విమర్శసంధి)

గద్య.

ఇది... శ్రీతిరుపతి వేంకటేశ్వరప్రణీతంబగు నెడ్వర్డుపట్టాభిషేకనాటకమునఁ బట్టాభిషేకప్రయత్నమను చతుర్థాంకము.

---

[1] సిద్ధవద్భావిశ్రేయఃకథనరూపమగు ప్రరోచనము.

[2] స్వగుణావిష్కరణరూపమగు ప్రచలనము.

[3] కార్యసంగ్రహరూపమగు నాదానము.

[4] నియతాప్తిప్రకరీసంబంధరూపమగు విమర్శసంధిసాంగముగాఁ జేయఁబడినది.

శ్రీరస్తు.

ఎడ్వర్డుపట్టాభిషేకనాటకము.

పంచమాంకము.

(తరువాత ధాత్రియుఁ జేటియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు).

ధాత్రి—(రోషముతో) ఓసి! వందలకొలఁది చేయఁదగిన కార్యములుగల యిట్టిమహోత్సవకాలమున రాత్రి? రాత్రియంతయుఁ గంటికిఁ గనఁబడకుండ నెవరియొద్ద నుంటివి? మంచివిలువఁగల యీనగలన్నియు నీతాతయెవ్వఁడిచ్చెను? వెస్టుమినిష్టరు భవనమునందుండి మహారాజదంపతు లప్పుడే పట్టాభిషేకమందిరమునకు బయలుదేఱిరి. విక్టోరియాదేవి కడుపుచలవ వలనను భూమియుఁ బ్రజలుఁ జేసికొనిన పుణ్యముచేతను బురోహితులభాగ్యముఁ జేసియు మావంటివాండ్ర యదృష్టమునను మాయెడ్వర్డునృపాలుఁడు పుట్టెఁడు రోగమువచ్చియు బ్రతికి నేఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడగుచుండుసమయమున కెక్కడికో లేచిపోయితివి.

చేటి—ఒడయురాలా! నాయపరాధము సహింపుము. (అని కాళ్ళమీఁదఁబడఁబోవుచున్నది)

ధాత్రి—(భ్రుకుటిభంగముతో) రండకాన! పాముకాటు బట్టతోఁ దుడిచివేయుచున్నావు!

చేటి—నీ వెప్పుడు నిట్టి దుస్స్వభావము గలదానవే! కావుననే నేను నీకుఁ బరిచర్యచేయలేక యేడ్చుచున్నాను.

ధాత్రి—(కోపముతోఁ దలకంపించుచు) వక్రశీలురాలా! నీపండ్లురాలఁగొట్టి ముక్కుచెవులు తెగఁగోసి కారాగారములోఁ బడవేయించెదను.

చేటి—తల్లీ రక్షింపుము రక్షింపుము. నాయందేమియు నపరాధములేదు. మీపెద్దప్ప పనియున్నదని సముద్రతీరమునకు లాగికొనిపోయి త్వరగారాక యాలస్యము చేసినది.

ధాత్రి—(రోషహుంకారములతో) ఏమిపని? ఏతాదృశమహోత్సవము చూడక యచ్చట తాళ్ళతోఁ దలపగులఁ గొట్టుకొనుచున్నారాయేమి?

చేటి—స్వామిని! నాయాలస్యము సైఁపుము. నీవుచేయఁదగినపనులన్నియు నొక్కత్రుటిలోఁ గావించెద (అని మరల నమస్కరించుచున్నది)

ధాత్రి—(అనుగ్రహముతో) లెమ్ము లెమ్ము.

చేటి—(సంతోషముతో లేచి చేయూఁతనొసఁగి) పూజ్యురాలా! ఇటురమ్మిటురమ్ము.

ధాత్రి—(పరిక్రమించుచు ముందుఁ గాంచి) వీరే మతాచార్యులు. కిరీటధారణోత్సవమున కింక నెంతతడవున్నదో కనుంగొని నీరాజన మొసఁగుటకుం దగిన యత్నము గావించుకొందమురా.

(అని నిష్క్రమింతురు) (ఇది విష్కంభము)

(అంతట మతాచార్యుఁడు ప్రవేశించును)

మతా—(ప్రవేశించి) [1] మంత్రులారా! ముహూర్తము సమీపించుచున్నది రాజదంపతులను త్వరగాఁ దోడ్కొనిరండు. (విమర్శాశ్చర్యములతో) ఆహా! హూణకులాస్పృష్టరేఖ! విశ్వాతిశాయి యగునతిశయము వహించుచున్నది!

[2] ఉ. ఆనతి యిచ్చె దివ్యపురుషాకృతి స్వప్నము నందు దైవ మెం
తేని ధరాపురంధ్రి తనయిచ్చ వరింపఁదలంచె వేడుక
న్మానవనాథులంద ఱధినాథుని జేయఁ దలంచి వచ్చిరో
మానవులార చూడవలె మాయెడ్వర్డుని పట్టబంధమున్.

(ఉల్లాసముతోఁ గొంచెము బిగ్గరగా)

[3] ఉ. భూతము లిచ్చెఁగాత శుభము ల్ద్విజయంబిడుఁగాత దైవత
వ్రాతము లుచ్చకూటములఁ గాంచిలునుగాత నవగ్రహంబులు
న్నీశకరార్కతారకలు చేయునుగాత శుభోచ్ఛ్రయం బిడుం
గాత ప్రవృద్ధపఙ్క్తి శుభకంఠరవంబున మంచిసేపనల్.

(వేగముగఁ బరిక్రమించుచు) అతఁడే యెడ్వర్డభూపాలుఁడు ధర్మపత్నీసహితంబుగ నుత్సవాగారంబునకు విచ్చేసె.

ఉ. ఆర్యులతోడ నమ్రవసుధాధిపలోకముతోడుతన్ మతా
చార్యులతోడ బంధుజనసంఘముతోడను వందిమాగధా
వార్యముఖోదయ జ్జయరవంబులతో యువరాజు భార్యతో
నర్యమతేజుఁడై కొలువునందువసించె జయప్రదాకృతిన్.

---

[1] పూర్వాంకములోని విషయము నుత్తరాంకములోనికవతరింపఁ జేయుటచే నంకావతరణము.

[2] ప్రసిద్ధమగు బీజమును నిర్వహింపఁ జేయుటచే నిర్వహణసంధి మొదలిడఁబడినది.

[3] ప్రకృతకార్యమార్గణరూపమగు విరోధము.

కావున మేము నయ్యాస్థానికిం బోయి కర్తవ్యమాచరింతుము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

(పిదప యథానిర్దిష్టముగా రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

[1] మంత్రు—(సవినయముగ నెదుటికి వచ్చి) దేవా దక్షిణద్వారమున నీదేవాలయములోనికిం దయచేయుఁడు. కులదేవతల మనోరథములు విలంబము సైఁచునవి కావు.

పురో—ఓ కులామాత్యులార!

[2] క. ఆలస్యమేలొకో శుభ, కాలము చనుచెంచు నొక్క గడెలోపల దే
వాలయమునకు న్మనభూ, పాలుని దోడ్కొనిపదుండు త్వరపడవలయున్.

పరి—ముహూర్తము సమీపించినను మంత్రులేలకో తడవుచేయుచున్నారు.

మంత్రు—దేవా యవధారు! దేవాలయమునకుం జనుదెమ్ము.

దంప—[3] ఇదిగో వచ్చుచున్నాము. మేము చేయవలసినపనియేదో సెలవిండు.

(అని యాలయములోనికిం బోవుదురు)

పురో—మహారాజ! కిరీటధారణోచితంబులగు నీవస్త్రంబులు ధరియించి యిత్తపస యవేదికపై నారోహింపుఁడు.

దంప—చిత్తము (అని యాయరఁగుపైఁ గూర్చుండుచున్నారు)

రాజులు—(లేచి చేతులెత్తి) మహారాజ! జయము జయము!

పరిజనము—పూర్వాద్రితటము నధిష్ఠించిన ఛాయాసూర్యులపగిది మేరుపరిభాగమందున్న శచీదేవేంద్రులరీతిఁ బక్షిరథమారోహించిన లక్ష్మీనారాయణులవలెఁ గనకవేదిక నలంకరించిన మారాజదంపతులు కన్నులకుఁ బండువొనరించుచున్నారు.

మతా—(తూర్పునంకకుఁ దిరిగి) [4] రాజులారా! ఈయెడ్వర్డునరపాలుఁడు నేఁడు మీకందఱకు నేలిక యగుచున్నాఁడు. ఇది మీకంగీకారమగునా కాదా! (అనియడుగును)

దంప—(లేచి తూర్పుదిక్కునకుఁ దిరిగి నమ్రులై నిలిచియుందురు)

రాజులు—(ఆవంక వారందఱును లేచి చేతులెత్తి)

---

[1] పట్టాభిషేకరూపకార్యోపక్షేపణము వలన గ్రథనము.

[2] భావ్యర్థఖ్యాపనమువలన నిర్ణయము.

[3] ప్రకృతానుగుణమగు సంభాషణమువలనఁ బరిభాషణము.

[4] నరేశ్వరపర్యుపాసనమువలనఁ బ్రసాదము.

[1] మ. అకలంకంబగు తావకీనభుజమధ్యం బెక్కి యీభూమి సౌ
ఖ్యకలం జెందుటకై సదామనములం గాంక్షించుచున్నాము ది
వ్యకృపాలోకనపాలితాఖిల జనప్రఖ్యాతచారిత్రుని
న్నిఁక మే మేలికగాఁ దలంతుము నిజం బైశ్వర్యభూపాలకా.
(అని యంపటును గరతాళములను వాయింతురు)

వైతాళికులు—మ. జనులారా వినుఁడయ్య వీనులసుఖశ్రావ్యంబు మామాటయు
ర్వ్యాకైశ్వర్యమహీధవుండు కరుణన్విక్టోరియాదేవియే
లినచందంబున నేలుచుం బ్రజలనోలిం బ్రోచు నీనాఁటనుం
డినమద్భూపతిశస్త్రమస్తగత కోటీరాంశుదీప్తాంఘ్రియై.

మతా—(పడమటివంకకుఁ జూచి) "రాజులారా? ఈయైశ్వర్య..." (అనువాక్యము
ను మరలనను చున్నాఁడు)

దంప—(పడమటివంకకుఁ దిరిగి నమ్రులై నిలిచియుందురు)

రాజు—(ఆవంకవారందఱు లేచిచేతులెత్తి)

మ. జలజాగారనుఁ బోలఁగా దగునలగ్జాండ్రామహాదేవితోఁ
గులముప్పొంగఁ దనూజులుం గొడుకులుం గోడండ్రు సేవింపఁ బౌ
త్త్రులకుం బౌత్త్రులు గల్గుదాఁక లసదస్తోకప్రభావంబుతో
నిలయేలంగలనీకు భృత్యులము మే మైశ్వర్యభూపాలకా.

వైతాళికులు—(లేచిచేతులెత్తి)

సీ. నీశాసనంబు లత్యాశతో సామంతధరణీశవర్గ మాదలధరింప
నీకీర్తికాంతావిలోకనాంచలము లోకాలోకశిఖరంబు లాశ్రయింప
నీవిద్విషద్ధారుణీనాథులు దిగంతరస్థపర్వతకందరములఁ దూఱ
నీబాహుపాలనం బాబాలగోపాల మఖిలలోకప్రజలాదరింపఁ

గీ. బూర్వరాజక్రమాగతాపూర్వహీర, రోచిరాలింగితంబయిరూఢిగనిన
మణికిరీటంబుఁ దలఁదాల్చి మహిమ మెసఁగ, భూమిపాలింపు మైశ్వర్యభూమిపాల!

మతా—(దక్షిణదిశకుఁ జూచి) రాజులారా! ఈఐశ్వర్య...(అనువాక్యమును మరల
నను చున్నాఁడు)

దంప—(దక్షిణదిశకుం దిరుగుదురు)

రాజు—(ఆవంకవారు లేచిచేతులెత్తి)

[1] వాంఛితార్థప్రాప్తిరూపమగు నానందము.

క. మాకేడుగడవు గమ్మం, గీకారముగలిగె మాకుఁ గీర్తిజ్వలదా
శాకాంతా యైశ్వర్యమ, హీకాంతా గురుదయాసహితసుస్వాంతా.

వైతా—(చేతులెత్తి)

మ. తలలాడించుచు సర్వరాజు నిజకాంతాగానమాలించు, భా
ర్యలతోఁ గూడి దిశాగజంబులును వప్రక్రీడ గావించు నా
ధులికిన్వత్సముఁ జూపుఁ గూర్మపతి యాటోపంబుతో నీబుజం
బిలుగా భూలలితాంగియుండుతఱి నోయైశ్వర్యభూపాలకా!

మతా—(ఉత్తరదిశకుఁ దిరిగి) "రాజులారా! ఈయైశ్వర్య..." (అనిమరలనను
చున్నాఁడు)

దంప—(ఉత్తరదిశకుం దిరుగుచున్నారు)

రాజు—(అదిశవారందఱు చేతులెత్తి)

క. వెనుకటి రాజన్యులు నీ, జననియుఁ బాలించినట్టిక్ష్మాతలమునకీ
వునరాజవు గమ్మైశ్వ, ర్యనృపాలా నిజభుజాధిరోహిశ్రీలా.

వైతా—(చేతులెత్తి)

గీ. కులగిరులమించి దిగ్గజకులమువీఱి, పాఁపరాయనిదాఁ బేటివీఁపుదాఁటి
ప్రబలునీబాహువులసుఖనసతిగాంచుఁ, బుడమినిజముగ నైశ్వర్యభూతలేంద్ర!

పురో—దంపతులార! ఈదేవునిపీఠము దగ్గఱకుఁ బోయి సాష్టాంగదండప్రణామమా
చరించి యీజరీచీరలును సువర్ణఖండములు నందుంచి దక్షిణభాగమునం గూ
ర్చుండుఁడు.

దంప—(పురోహితులు చెప్పినట్లుచేయుచున్నారు)

మంత్రు—ఓమతాచార్యులార! ఈదుస్తులన్నియుఁ బుచ్చుకొని యాపీఠమునందుంపుఁడు.

మతా—మంచిది (అని యట్లుచేయుచున్నారు)

మంత్రు—ముఖ్యాచార్యా! కిరీటధారణమహోత్సవకాలము సమీపించినది కావునఁ ద
మరీదుస్తులుధరించి యుచితాసనమునఁ గూర్చుండుఁడు.

ముఖ్యా—(ధరించి పీఠమునకుత్తరభాగమునం గూర్చుండును)

పురో—(సభవంకకుదిరిగి) ఆర్యులార!

గీ. వరుస నాంగ్లేయరాజులందఱు ధరించి, యేకిరీటము దానినీయెడల మనము
చేరి యైశ్వర్యభూపాలు శిరమునందుఁ, దొడుగుచున్నాము పట్టభద్రుండటంచు.

* సర్వదుఃఖప్రశమనరూపమగు సమయము.

అంపఱు—* జయము జయము, ప్రియము ప్రియము!

ముఖ్యా—మహారాజ నీవీపీఠమునకుం దాపున మోకరించి కూర్చుండి యీసత్యవేదముం జేతధరియింపుము.

రాజు—(అట్లుచేయుచున్నాఁడు)

ముఖ్యా—(పత్రికచేతఁబట్టుకొని) మహారాజ!

"క. ఏలుదు ధర్మము దప్పక, నేలనసత్యంబువలుక నిఖిలప్రజలం
బాలింతుఁ గుమారులగతి, నాలించెద మంత్రివరుల యాలోచనముల్."

అని యీపత్రికను యుష్మన్నామాక్షర ముద్రాంకితముగావించెదవా? (అని యిచ్చుచున్నాఁడు)

రాజు—(పుచ్చుకొని) ముఖ్యాచార్యులయానతికి బద్ధుఁడనగుచున్నాను (అని 'ఏలుదు' ననుపద్యముచదివి ఎదుటఁజూచి) ఈశ్వరా! నీవునునాయుద్దేశమునకుఁ దోడగుచుండు (మనిసత్యవేదము కన్నుల నద్దికొని పత్రికపై వ్రాలు చేయుచున్నాఁడు)

జనులంపఱు—(మంగళఘోషణమాచరింతురు)

ముఖ్యా—దంపతులార! ఆంగ్లేయరాజన్యక్రమాధిష్ఠీయమానం బగునీభద్రపీఠముల నధిరోహింపుఁడు.

దంప—(అట్లుచేయుచున్నారు)

మంత్రి—పురోహితులారా! ఇదిగోయభిషేకతైలము. ఇదిగోగృధ్రతుండము. ఇదిగో బంగరుగరిటె! ఇదిగోఖడ్గము. ఇవె కిరీటములు. (అని యందించుచున్నారు)

పురో—(గ్రహించి దేవునియెదుట పీఠమునం బదిలపఱచి) ముఖ్యాచార్య! ఇదియభిషేకతైలము (అనియిచ్చుచున్నారు)

ముఖ్యా—(పుచ్చుకొని యభిమంత్రించి రాబందుముక్కుతో గరిటెలోనికిం దీసి యాతైలమును దంపతులపై నభిషేకముచేసి)

గీ. అతులితైశ్వర్యమస్తు రాజ్యాభివృద్ధి, రస్తుధనధాన్యబలచతురంగవృద్ధి
రస్తు నీతల్లియేలినయన్నినాళ్ళుఁ, బుడమిపాలింపు మెడ్వర్డుభూమిపాల.

(అని దీవించును)

మంత్రు—ముఖ్యాచార్య! ఇదిగో యుంగరము. (అనిచేతికందిత్తురు)

ముఖ్యా—(గ్రహించి) మహారాజ! యీముద్రిక నీవ్రేలం ధరింపుము. (అని చేతికిచ్చును)

* ప్రకృతకాలస్థితికిఁ జెణముపలనఁ గృతి.

రాజు—ప్రసాదము (అనిధరించును)

ముఖ్యా—మహారాజ! 'దైవాదేశమున నీఖడ్గము నేను ధరించుచున్నా' నని యీఖడ్గముచేతఁ బట్టుకొమ్ము (అనియిచ్చును)

రాజు—(అట్లుచేయుచున్నాఁడు)

ముఖ్యా—మహారాజ! ఇదిగో రాజదండము.

క. దండింపఁ దగనివారల, దండించిన దండ్యజనుల దండింపమి నీ
రెండింటఁ బాతకంబులు, మెండగు నిదియెఱిఁగియెపుడు మెలపుము ప్రజలన్.

(అని చేతికిచ్చి దేవునియెదుటనున్న కిరీటములుచేతంబట్టుకొని లేచి సభ్యులవంకఁజూచి)

మ. కనుఁగొండోనరనాథులార సుచిరఖ్యాతంబు విక్టోరియా
జననీ మూర్ధచిరప్రతిష్ఠితము విశ్వప్రస్తమాణిక్యకు
ట్టనవిభ్రాజితమైన యీమణికిరీటం బాదలం దాల్చు ది
గ్వనితాకీర్తితకీర్తిశాలి మనయెడ్వర్డుక్షమాపాలుఁడున్.

(అని దంపతుల శిరములనుంచి)

మ. జనులంగాసిలనీక బందుగులవిశ్వాసంబువోనీక దు
ష్టనులం జేరఁగనీక శత్రువుల నుచ్చంబొందఁగానీక బు
ద్ధిని బల్త్రోవల ద్రిప్పఁబోక తగురీతి న్మీపురాపాలకా
వనినాథుల్బలె రాజ్యమేలు మిఁక నెడ్వర్డుక్షమాపాలకా!

అంప—(జయశబ్దము నుచ్చరింతురు)

రాజులు—ఉ. ఎంపఱుపూర్వులీధరణి నేలిరి వారలలోన నేరికీ
చందముగాఁగ రాజ్యము లొసంగిరి తల్లులు రాజమండలీ
వందిత యామె పోలిక నవారణధారుణియేలుమయ్య మే
మందఱము స్వతంత్రభయందలి యంపము సన్నుతింపఁగన్.

వైతా—(చేతులెత్తి)

సీ. జయలక్ష్మియన నలగ్జాండ్రామహాదేవి యసిశంబుతోడునీడై భజింప
భూభారమునకు నీపుత్రకుం డగుజార్జియౌవరాజ్యమ్ము సాహాయ్యమొసఁగఁ
దల్లిడియందుం బలెఁ దానకీనోద్యోగు లంపఱునీదు శ్రేయస్సుగోర
న్యాయమార్గంబీవునలుసంతసప్పకుండఁగమంత్రులాలోచనంబునెప్ప

గీ. ధరణిపాలింపుమయ్య సోదరులు నెయ్య, మునఁ బ్రవర్తింప నీప్రాపుముదము వెంప
శ్రీకరోదార విక్టోరియా కుమార, ధర్మనిస్తంద్రయెడ్వర్డుతారకేంద్ర.

కవీంద్రులు—మ. కడగంటంగననీకునీకనులలోఁ గాపున్నయాలక్ష్మి ప్రే
ముడిమాటాడఁగనీదు శారదయు నీమోమందఁగాపుండిపో
రెడునేరీతిగవారితో సవతిపోర్లేకుండఁబాలింతువో
పుడమిం గ్రొత్తపడంతినీవుసుఖసంపోష్యంబుగా భూవరా!

వృద్ధులు—క. ఏడవపదియేండ్లంగల, వాఁడవు నీరాజ్యలక్ష్మి పడుచుది యేయే
జాడలఁ గరఁగింతువొ నూ, ఱేఁడులకుం గోరుచుంటిమిదియె కుమారా!

మంత్రి—(వినయముతో నెదుటికివచ్చి) దేవా నీవు రాజవగుటచే సంతసించు నృపాలురందఱును నిండోలగంబున సింహాసనంబధిష్ఠించియున్న మీవిభవంబుఁ జూడఁ దలఁచుచున్నారు.

పురో—మహారాజులందఱును బట్టాభిషేకానంతరమున నిట్టిసభంగావించుట యాచారమే.

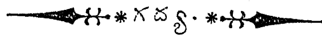
ముఖ్యా—భరతఖండమునకుఁ గూడఁ బట్టాభిషేకముగావించిన పిదపఢిల్లీనగరమున నిట్టి పేరోలగముగావించిన బాగుండును.

రాజు—మంచిది! రాజప్రతినిధికీయుదంతము దెల్పిసర్వమాయత్తపఱపింపుఁడు.

మంత్రు—చిత్తము. (అని నిష్క్రమింతురు)

ముఖ్యా—మహారాజదంపతులు రాజకులంబునకుఁ బోయి బడలిక యపనయించుకొందురుగాక.

(అందఱును మంగళారాత్రికలిప్పించి జయధ్వనులతో నిష్క్రమింతురు)

ఇది... శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వరకవిప్రణీతంబగు నెడ్వర్డుపట్టాభిషేకనాటకమందుఁ
గిరీటధారణోత్సవమను పంచమాంకము.

శ్రీరస్తు.

ఎడ్వర్డుపట్టాభిషేకనాటకము.

షష్ఠాంకము.

(పిదపరాజానకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

రాజా—(సంభ్రమాశ్చర్యములతో)

చ. విడిసిరిప్రోలునిండఁ బృథివీపతులందఱు ముందువచ్చి మా
యొడయుని కక్కటా! విడిదకొక్కకుటీరముగాని చిక్కలే
దుడుగర యెంతయిచ్చినను నొక్కపటీగృహమైనఁ జాలునం
చెడపకఁ దంతివార్త లిడునేలిక కేమని విన్నవింతునో.

(ఆలోచించి)కానీ యన్నవిక్రయసంఘమువారైనఁ దగిన సుఖవసతి చేయఁగలరేమో.
(అని ముందుఁగాంచి) వీఁడె చతురోపాధ్యాయుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. (అని సమీపమునకుంబోయి) అయ్యా! మీయొజ్జెంగినచో నెక్కడనైన మారాజునకు సుఖవసతి దొరకునా?

చతు—(చేతనున్న తంత్రీలేఖలిన్నిచూపి) ఇవెనామిత్రులనేకులు బసలకై పంపిరి. వానికొఱకే నేనును బరిభ్రమించుచున్నాను.

క. ఒకచిన్నిగదియుఁ బడకకు, నొకశయ్యయు నొసఁగి తత్తదుచితం బన్నా
దిక మిడుట కొకదినంబున, కకటా! వందలకొలంది యగునట ధనముల్.

చ. కనుము తిలాంశమైన విడిగాఁగనరాదు పురోపభూమినె
ల్లను నగరిం బటీగృహముల న్రచియించిరి వానిసందుసం
దున దొరలెల్ల నిండి వసతు ల్గొనిరిప్పుడు రాజరాజు వ
చ్చిన వసియింపఁగా గృహము చేకుఱు టింత నిజంబు మిత్రమా.

ఇంక నన్నవిక్రాయికసంఘాగారములందు విచారింతుమేని—

ఉ. వందకు రెండువందలకు వచ్చినవారికి విందుసేయఁగా
ముందె సమస్తవస్తువులు ముంగిటిల న్నెలకొల్పుకొన్నయా
యందఱు భక్తవిక్రయసమాజమువారలయిండ్ల కప్పుడే
వందకువంద యెక్కువగవచ్చిరికేమియొనర్పఁగాఁ దగున్.

రాజా—ఔను వారుమాత్రమేమిచేయఁ గలరు!

సీ. పదియాఱువన్నెహొంబట్టుతోసరితూఁచి యిమ్మన్నఁ గఱవయ్యె నింధనములు
పాదుషాకైనఁగావలయుఁ దెమ్మన్నచో దొరకకపోయెగోధుమలపిండి
యితరదేశమునుండి యెంతెంతవచ్చిన నిలువకురాదయ్యె నేతిచుక్క
సమయంబువేచివేసరక తెప్పించుకొన్నను బాలుపెరుఁగును నాస్తియయ్యె

గీ. ఏపదార్థములాటు డిల్లీపురమున, నొక్కరా యిద్దఱా ప్రజయొక్కకోటి
యైనవచ్చిరి లెక్కింపనంవఱందు, రాజరాజులెకాని నీరసులు లేరు.

చతు—ఇట్లు సమస్తపదార్థములు ప్రియమని యెఱింగియే యింకను సామాన్యభూస్వా
ములనేకులు రామానిరి.

రాజా—తండోపతండములుగా సమస్తదేశపదార్థములును ధూమశకటీముఖంబునవచ్చి
పడుకాలమునందె యిట్లుండెఁగదా తొల్లి ధర్మరాజాదుల పట్టాభిషేకమహోత్స
వము లెట్లు జరగెనో!

చతు—ఆకాలమునం దింపఱురాక రాజాధిరాజులు మాత్రమే వచ్చుచుండిరి—

గీ. బలిమిగలయేనుఁగులమీఁద బండ్లమీఁద, నుష్ట్రములమీఁదఁ దెప్పించుచుండిరపుడు
ఒక్కదేశమునుండి యింకొక్కదేశ, మునకుఁ దేఁగలుగుపదార్థములు నిజంబు.

రాజా—ఔను. అందులకై సపరివారముగ వలయువస్తుసామగ్రియంతయు నిప్పుడును
నేనుఁగులమీఁదనే ముందుఁగాఁ బంపించిన నైజాముపాదుశాహియే దృష్టాంతము.

చతు—కానియొక్క విశేషముమాత్రము కలదు.

క. నెలలకురాఁగలయది దిన, ములకే రాఁగలిగె ధనము మునుపటికంటెన్
బలిసె ప్రజలకు నాంగ్లే, యులరాజ్యమువలన భారతోర్వర నెందున్.

రాజా—నిజభుజాపరిపాల్యం బగు నీభరతఖండమునందలి పట్టాభిషేకోత్సవమునకుం
జక్రవర్తి యేలరాకుండెనో!

చతు—మనకీపుణ్యమొక్కటియే తక్కువ.

రాజా—యువరాజైన వచ్చునా?

చతు—వారువచ్చుటకే మొదటఁ గొన్నిప్రయత్నములు జరగెంగాని మరలనేకతమున
నో మానిరి. చక్రవర్తిగారి తమ్ముఁడును దమ్మునిభార్యయు మఱికొందఱుద్యో
గులును మాత్రము వచ్చిరి.

రాజా—ఇప్పుడు చక్రవర్తిమర్యాద లన్నియుఁ గర్జన్ప్రభునకు జరగవలసినవేనా?

చతు—ఔను రాజప్రతినిధిగదాయతఁడు.

రాజా—(సంతోషముతో)

చ. ప్రతినిధులౌచు హిందువుల రాజ్యము నేలినవార లెందఱు
న్నతిగని రిట్టి గౌరవమునం దులలేని యశంబుఁ జెందిరే
క్షితిపతులంద ఱిప్పగిదిఁ జేరిభజించిరె కొల్వులోన న
ద్భుతమగు కర్జన్ప్రభువుపున్నెముఁ బోలిన పున్నెమున్నదే!

చతు—ఔను. ఇతఁడు రాజప్రతినిధి యగుకాలముననె యిట్టి మహోత్సవము వచ్చు
టకుఁ బుణ్యమే ప్రథమకారణము. నిన్నటిదినమున నమ్మహాత్ముని పురప్రవేశమ
హోత్సవము చూడలేదా! అపరదేవేంద్రునివలెఁ బ్రకాశించెను.

రాజా—ఔనఁట, నేను మారాజుగారికిఁ దగిన బసకై పరిభ్రమించుచుంటిని. ఛీ!
సేవకులజన్మమెంతయుఁ బరాధీనమె. నాకట్టిమహోత్సవము చూచుభాగ్యము లే
కపోయెను. సరికదా, బసదొరకమిచే మాయొడయునికిఁ గూడ లేకపోయెను.

చతు—యోగ్యులగు సేవకులకు రాజకార్యములకంటె నితరకార్యము లెక్కుడుగావు.

రాజా—ఆర్య! దయయుంచి యాయుత్సవమురీతి సంక్షేపముగా సెలవిందు?

చతు—నేనా చెప్పువాఁడను. అదివర్ణించుటకు మహాకవీంద్రులుం జాలరు. సమస్తరా
జాధిరాజులు ధూమశకటావరోహణస్థానంబునకుం బోయి సుప్రభాతంబులు చల్పి
నపిదప రాజప్రతినిధిసమాగమ సూచకంబు లగు ముప్పదియొక్కపిరంగులు పేల్చి
రి. తరువాత—

చ. తెలిమహతాబుక్రొంజిగులఁ దెల్లముగా వెలియేన్గుభాతిఁగ
న్నులకు ముదంబుగొల్పుచు మనోహరభూషణభూషితాంగమై
యలరు నిభంబు నెక్కి యమరాధిపుఁడోయన సోయఁగంబుతోఁ
గలకలలాడుచుం దనరెఁ గర్జనుభూపతి ముందు భార్యతోన్.

ఆకర్జన్ప్రభునిదంతావళేంద్రమునకు వెనుక—

చ కనకనగంబుతో నెనయు గంధగజేంద్రముమీఁద నెక్కి వ
చ్చెను గులకాంతతోడ బుతశీలసమేతుఁ డుదారమూర్తి రా
జనిభుఁడు చక్రవర్తి కనుజన్ముఁడు మాన్యుఁడు భ్రాతృభక్తికిం
గనియగువాఁడు దొల్లి మనఖండమెఱింగినవాఁడుదగ్రుఁడై.

ఆగజేంద్రమునకు వెనుక రెండు చాలులుగా మొదట దక్కనాధీశ్వరుండును వానిక
భిముఖంబుగ బరోడామహారాజును వారివెనుక మహీశూరానంతశయనప్రభువులు
ను వారికి వెనుక నొక్కచాలుగ కాశ్మీరేంద్రప్రముఖసామంత నరేంద్రులందఱు న
ధిష్ఠించిన త్రిశతకరివరంబులు బలిసికొలువఁ గర్జన్ప్రభుండు—

ఉ. ముప్పదియేడువేలబలముం బదివేలతురంగమంబులుం
దప్పనిపద్ధతిం బలువితంబుల బారులుదీర్చి వెంటరా
నొప్పుగ నూరుఁజేరిన మహోత్సవమెన్నఁ దరంబెయేరికే
నప్పుడు చూడఁగావలయునయ్య యిఁకంబలుమాటలేటికిన్.

సీ. దీనాననంబుతో దేవనాథునివంక లోతుగాఁజూచెఁ బులోమతనయ
యమరేంద్రునొద్ద నృత్యముచేయురంభయు నిలువున నీరయి నిలిచిపోయె
భూలోకమున కేను బోయివచ్చెదనంచు సెలవు గోరెను లక్ష్మి జలజనయను
అశ్వనీనక్షత్ర మతిభీతిచేతఁ గుటుంబవైరంబుచేటునకుఁ దలఁకె

గీ. వలజయంతుని యక్షరాజాత్మజాతు, సాంగమదనాశ్వినేయులసౌరుగాంచి
ప్రతినిధిపదంబునం జక్రవర్తిపగిదిఁ, గర్జనుప్రభువూరేగుకాలమందు.

తెరలో—రాజులారా! నిండుపేరోలగంబునకు రాజప్రతినిధి చక్రవర్తియనుజన్మునితోఁ గూడ దయచేయుసమయమైనది. ఇంకను రావలసినవారున్నయెడలరండు. ఇప్పటికిఁ బదునాలుగువేలమంది యుచితాసనంబులం గూర్చుండియుండిరి.

చతు—ఆర్య! నీతో మాటలాడుచుండుటచేఁ దడవైనది నేఁబోయివచ్చెద.

(అనవిరువురు నిష్క్రమించుచున్నారు)

(అంతట యథానిర్దిష్టుఁడగు కర్జనుప్రభువును జక్రవర్తిభార్యయు సభాసదులును బ్రవేశించుచున్నారు)

నైతా—(సంతోషముతోఁ దనలో)

చ. బలముత్సాహము పెంపు తెంపు ధనము న్భాగ్యంబుసౌభాగ్యమె
ల్లలనెల్ల న్వెలచల్లి హిందువులనేలం బ్రోచె విక్టోరియా
లలనారత్నము తత్తనూజునకుఁ దల్లాభంబు సేకూర్పఁగో
ల్లలుగా వచ్చిరిరాజులెల్ల భృతలీలావల్లికిం ఢిల్లికిన్.

(చేతులెత్తి ప్రకాశముగ బిగ్గరగా)

శా. ఏవారుం గనజాల రేసుదినమందీపాటినేత్రోత్సవం
బావారంబున నప్పుడే గడచెఁబో యామద్వయంబాదర
శ్రీవిశ్వాసము లాత్మచిత్తములఁ బ్రేరేపింప నేతెంచిరో
దేవా కర్జనుభూప యందఱుధరిత్రీనాథు లాస్థానికిన్.

కార్యనిర్వాహకుఁడు—

క. మనకెడ్వర్డునృపాలుఁడు, పనిచినవాక్యములఁ దనయుపన్యాసముఁ గ

ర్జనువిభుఁడు నుడువుఁ గావున, వినుఁడవధానమున నృపులు వీనులలరఁగన్.

గర్జ—(లేచినలుదెసలం బరికించి బిగ్గరగా)

నాప్రియస్నేహితులగు హిందూమహారాజులారా! ప్రజలార?

సీ. మనలనేలినతల్లి మహనీయ స్మరణీయ యైపోయె విక్టోరియామతల్లి
ప్రజలమేలుంగోరుఁ బలుమాఱు చింతించు లోకాంబచనె దేవలోకమునకుఁ
బలుదేశములభూమిపతు లౌపలలమోయు నారీశిరోమణి జాఱిపోయె
జనులకోర్కెలు కొనసాగించు దేవతాకుజవల్లి జీర్ణమైకూలిపోయెఁ

గీ. బ్రజకుఁ దనయంతహానిఁ బుత్రకుల సవయుఁ, బెద్దవానిని రాజుగావింపఁ జేసి
వెడలె నేకాధికేకోనవింశమితశ, రన్ముఖంబున దేవతారాజ్యమేల.

తరువాత నిష్పటికైదుమాసములవెనుక నింగ్లాండుదేశప్రభువును భరతఖండచక్రవర్తియు నగుసప్తమైడ్వర్డునృపాలునకు యథావిధిఁ గిరీటధారణమహోత్సవము జరిగి రాజదండము హస్తమున కలంకరించినపుడయ్యుత్సవముం జూచుభాగ్యంబు హిందూదేశనరపాలురయందుఁ గొందఱికిమాత్రమె తటస్థించుటంజేసి—

సీ. పాండుపుత్రాగ్రేసరుండు మున్నెచ్చోట రాజసూయముచేసి తేజుగాంచెఁ
బ్రథితతేజఃకీర్తి పృథివిరాజెచ్చోటఁ జక్రవర్తిపదంబు సంతరించెఁ
దరువాతయవను డగ్బరుశాహి యెచ్చోట సమ్రాట్పదవినంది సంతసించె
మఱియు నింకెందఱోమహనీయులెచ్చోటఁ బట్టాభిషేకసంపదలు గొనిరి

గీ. నేఁటి కిరువదియాఱవయేఁట మొదటి, చక్రవర్తినియనుపేరెచట వహించె
భారతీదేవివంటి విక్టోరియాంబ, లీలఁదనరారు నిట్టి ఢిల్లీపురమున.

హిందూరాజ్యసింహాసనంబు నిలుపుచున్న స్తంభములవలెనున్న హిందూరాజాధిరాజుల నందఱిం బిలిపించి నిండోలగంబున మనీయపట్టాభిషేకమహోత్సవంబుఁ జాటించుమని శ్రీమదెడ్వర్డుసార్వభౌముండు నాకాజ్ఞాపించుటంజేసి నేనును మిమ్మెల్లరం బిలువనంపితి—

గీ. ప్రభువునెడఁ గల్గు భక్తివిశ్వాసములను, జూపుటకునేఁడె సమయమంచునుదలంచి
దూరమనిలోనఁ దలఁపక మీరువచ్చి, నందులకు నేనుమిగుల నానందపడితి.

క. తనతమ్ముని బ్రతినిధిగా, మనరొద్దకంపించె నిటఁ దమకుఁగల మోదం
బును దెలుపుటకై యెడ్వ, ర్డునృపాలకసార్వభౌముఁడుం దయతోడన్

గీ. ఆఱుకోట్ల ప్రజలనరయుచుఁ బాలించు, కొనుచునున్న నూటఁగుడుస్వతంత్ర
ప్రభువులిటకిపుడు వచ్చుటఁగన్నొన, రాజునెడల భక్తిసమకాదె!

చ. ఇరువదిమూఁడుకోట్ల ప్రజయేర్పడిసౌఖ్యము పెంపుఁజెంద భా
స్వరవిభవంబు విద్యయును సర్వసమృద్ధము గాఁగ నాల్గుసా
గరములు హద్దుగా భరతఖండమునం గల యైకమత్యమీ
వరుసఁగనున్న యీజనసభాసదులందఱిరాక తెల్పెడున్.

గీ. మూఁడునిరువదిలక్షల మూలబలము, నందుఁ గల్గినయధిపతులందఱిటకు
వచ్చియుండిరి వీరిదోర్బలసమృద్ధి, కాదెమాకిట్టివృద్ధికిఁ గారణంబు.

వైతా—గీ. జయము జయము విక్టోరియాచక్రవర్తి, నీతనూజాతుఁ డెడ్వర్డు నృపతిమణికి
జయమలగ్జాండ్రకిచటిప్రజలకు జయము, జయము కర్జనురాజానుజన్ములకును.

కార్యనిర్వాహకుఁడు—

క. మనయేలిక మన నెయ్యుఁడు, మనకుం గలతోడునీడ మానని పేర్మి
న్మనయెడకంపినవార్తను, వినుఁడయ్య నరేంద్రులింక వీనులలరఁగన్.

కర్జ—ఓహిందూదేశవాసులారా! మదీయముఖంబున సప్తమైడ్వర్డుచక్రవర్తి మీకంప ఱకు సంతోషావహమగ నీవార్త వినిపించుచున్నాఁడు:—

"నాప్రజలు ఢిల్లీపురంబున మామకపట్టాభిషేకమహోత్సవము జరగించుచున్నపుడు వారికీవార్తను బంపుట నాకు వేడుకగా నేయున్నది. లండనురాజధానియందు జరగిన మదీయకిరీటధారణోత్సవమునకు భరతఖండమునందలి రాజులలోఁ గొందఱే వచ్చిరి. తక్కిన స్వతంత్రాధిపతులును బ్రజలును నుద్యోగులును జూడఁదగుపగిది ఢిల్లీపురంబునఁ గొల్వుకూటంబుగావించి యావేడుక యనుభవింపఁ జేయుమని మత్ప్రతినిధియగు కర్జనుప్రభుని నియోగించితిని. పంచసప్తత్యధికాష్టాదశశతమితంబగు హూణశకాబ్దంబున నేను భరతవర్షమంతయుఁ గాంచితి. అందలిప్రజకు నాపైఁ గలభక్తివిశ్వాసములరసితి, మా సింహాసనముపైఁ గల విధేయతయుఁ దెల్లముగా నెఱిఁగితి. ఇదియునుంగాక గడచినయేఁట హిందువులకు నాయందుఁగల యనురాగమును దేటపఱచు నిదర్శనము లనేకములు నాకుఁ జూపట్టినవి. మేమువిజయము చెందిన దేశములలో హిందూసేనయే యెన్నఁదగినసాహాయ్యము చేసినది. మా యువరాజును నతనిభార్యయును నింతటిభక్తివిశ్వాసములు గలమీదేశమును జూడఁ గోరియుండిరి. గావునఁ బంపింతును. నాకట్టియదృష్టము లేకపోయినదిగాని మీరు చేసిన యిమ్మహోత్సవమునకు నేనే ఢిల్లీపురమునకు రావలసినది. ఐనను రాజకులప్రతినిధిగా ప్రియసోదరుఁడగు డ్యూకాఫ్ కెనాట్టును భార్యతోఁ గూడ నంపితిని. హిందూదేశప్రథమచక్రవర్తినియగు మాతల్లిదయతో న్యాయముగా నేదేవి

ధులఁ బ్రజలయు రాజులయు గౌరవప్రేమలను సంపాదించెనో యాసింహాసనము నధిష్ఠించినదిమొదలు నాకు నప్పగిదినే పరిపాలించుటయుఁ బ్రవర్తించుటయు ముఖ్యాభిప్రాయమై యున్నది. మఱియు నాసామంతస్వతంత్రహిందూరాజులయుఁ బ్రజలయు స్వాతంత్ర్యమును గాపాడుటకును మర్యాదయు గౌరవమును నిల్పుటకును నామొదటితలంపు. ఇదియే నాపరిపాలనావిషయమని ప్రకటించితిని. ఇట్టి సత్పాలనమువలన భగవంతుఁడు హిందూదేశమున కితోధికప్రజాసౌఖ్యముం గలుగఁ జేయుఁగావుత.

(జయము జయము అని యందఱును గరతాళములు వాయింతురు)

కర్జ—ఇవియే మనచక్రవర్తిగారు మనకంపిన వాక్యములు. (అని కూర్చుండును)

ప్రథమవైతా—

సీ. సూర్యచంద్రులకైన సువ కున్నయెగ్గు నీజెండాకు దూరమైయుండుఁగాత
ధ్రువమండలంబైనఁ దుదిఁ జెందుకీడు నీమండలంబు వహింపకుండుఁగాత
వసివాడులేక సర్వద్వీపములయందు నీజయస్తంభము ల్నిలుచుఁగాత
నేలయున్నందాఁక నీవంశమునయందు నీరాజపదంబు నెగడుఁగాత

గీ. నీజననిఁబోలె నీవును నిన్నుఁబోలె, క్షితిసనీరాజులెల్ల రక్షింత్రుగాతఁ
బోసఁగ నిన్నేసుదైవంబు బ్రోచుఁగాత, సప్తమైడ్వర్డుభూపాలచక్రవర్తి.

రెండవవైతా—

సీ. హిందూజనము వృద్ధిఁజెందునేలీల నాలీలగా భూమి పాలింపుమయ్య
ధర్మసంఘమువారు తెరచినవిషయ మళీకంబు చేయ కాలింపుమయ్య
దేశకాలంబులస్థితిచూడ కాత్మకే యింపైనపనులు చాలింపుమయ్య
నీలెంకలెవ్వారేనియు దుష్టులైన గాలించి యవ్వాలకుఁ దోలింపుమయ్య

గీ. తల్లివలెఁ బ్రోచుచుంట నాతలఁపటంచు, నభయమిచ్చిన నీతోడనట్టిటంచుఁ
జనువు చదువుట చర్వితచర్వణంబు, సాధునుతకీర్తి యెడ్వర్డుచక్రవర్తి.

ప్రథమవైతా—

సీ. శాసించె రామరాజ్యముగాఁగ నీతల్లి నీనాఁడు నామాట నిల్పుకొమ్మ
పాలించె నారిభానముదోఁప మీయమ్మ మఱవరాదదియు నీతరమునందుఁ
బ్రోచెఁ గాంతయశంబు పాలుపార మీయవ్వ గణియింపు మదియు నీకాలమందుఁ
బోషించెఁ గల్కి చెయ్వులు దోఁపమీమాత స్మరియింపు మదియు నీసమయమందుఁ
బ్రజలకుంబోలె నీయేలుబడికిఁ గూడ, మహితఘనటాపథంబులమర్చియుంచె

నీజననినీవునాతోఁ బ్రినే నడువుము, రమ్యగుణసాంద్ర యెడ్వర్డురాజచంద్ర.

రెండవవైతాళికుఁడు—

సీ. ప్రజలఁ బ్రోవుట యన్వ్రతమైననీతోడఁ దనవాద మముఁబ్రోవుమాయటన్న
వసుధకంతకుఁ జక్రవర్తివౌ నీతోడఁ బౌనరుక్త్యంబు నీవారమనుట
తల్లివోలె జగంబుఁ దనియించు నీతోనయుక్తంబు పుత్రతుల్యులమటన్నఁ
గనికరంబున లోకమును బ్రోచు నీతోడ సిద్ధసాధనము నీచిత్తమనిన

గీ. కలుములన్నియుఁ గొల్లగాఁ గలుగునీకు, అస్తనుచుఁ జేతులెత్తుట యనవసరము
శ్రీకరోదార విక్టోరియాకుమార!, శత్రుజనభీమ యెడ్వర్డుసార్వభౌమ!

కార్య—(సంతోషముతో) మహారాజులారా! నేఁటికి మనము చేయవలసినపని ముగిసినది. కర్జనుప్రభువును స్వామికార్యము నిర్వహించె. జనులందఱుఁ గృతార్థులైరి.

క. వరుఁడెడ్వర్డునృపాలుఁడు, తరుణీమణిపుడమి వీరి తగులము హిందూ
నరపతులకు జనులకు సుఖ, కరముగ సమకూర్చె ఘటనకారుఁడు భళిరే.

విద్వాంసులు—(వినయముతో లేచి) సర్వాశీఃఫలములు గలమహారాజుల కేమని యాశీర్వదింతుము!

శ్లో. ఇతోప్యధికసంపత్తి, రితోప్యధికసంతతిః
ఇతోప్యధికకీర్తిస్తే, భూయాదెడ్వర్డుభూపతే!

ఆంధ్రకవులు—(వినయముతో లేచి) మహారాజ! త్రిలింగదేశాధీశ్వర!

సీ. భయములేదని యొక్కపల్కు పల్కినఁ జాలుఁ బాకారిసిరి తృణప్రాయమనఁగ
నతిభక్తి గలరంచు నాదరించినఁ జాలు ధనదునిసిరి యదెంతటిదనంగ
మావారలని పేర్మిఁ జేరఁజూపినఁ జాలు పశుపతిసిరి గడ్డిపరక యనఁగ
మనసుదీఱఁగ నొక్కమాఱు చూచినఁ జాలు కురురాజుసిరి గోటికొనకనంగ

గీ. ననుచు జనులెంచు నుతికి యోగ్యునిఁగనాంధ్ర
దేశమున కెప్పుడు త్రిలింగ దేశమనుచు
గణనదెచ్చిన త్రిశివలింగము లొనర్చ
విశ్వజనమిత్ర హైందవోర్వీకళత్ర!

సంస్కృతకవులు—(వినయముతో లేచి) హిందూదేశచక్రవర్తిన్! మహారాజ సార్వభౌమ!

శ్లో. శీతాంశో రపి భాస్వతశ్చ విహితే ధాత్రా పురా యేకులే

* అచ్యుతప్రాప్తిరూపమగు ఉపగూహనము.

తే యాతేఽద్య గుణోత్తరే విజయిని శ్రీహూణరాజాన్వయే
చంద్రస్యాపిచ భాస్వత స్సస్పృశయా కీర్తిప్రతాపశ్రియా
తావక్యాత ఇమే పునశ్చ విహితే యెడ్వర్డు భూమీపతే!

జనసభాసదులు—

ఉ. చారుయశంబుతోఁ బ్రజలసౌఖ్యముచెందఁగఁ జేసెఁ గానివి
క్టోరియ రూపు మాజనులకుం గనుభాగ్యము లేకపోయెనా
కోరిక దీఱ మున్న కనుఁగోలభియించెను నిన్ను మాకుమా
వారికి సార్వభౌమపదపణ్యకృతీ యెడవర్డుభూపతీ!

కర్జను—(అన్నియువిని ఆనందముతో లేచి)

గీ. సార్వభౌముండు భూమికీశ్వరుఁ డటంచుఁ, బేరుమాత్రమ యెడ్వర్డుభూమిపతిది
సార్వకాలికసంపన్నసర్వసౌఖ్య, భరితహైందవరాజ్యానుభవము మీది.

అందఱును—రాజప్రతినిధులు తమరిట్లు పల్కుట న్యాయమే.

కార్యని—(లేచి) ఓ ఢక్కనాధీశ్వరా మనచక్రవర్తిగారు తమకిచ్చిన జి. సి. బి. బిరుదముం గొనియాడఁ బ్రత్యేకసభగావించెదము. ఓ తిరువాన్కూర్ శిరోహినభా మహారాజులారా!

క. నరపాలశిరోమణి యె, డ్వరుఁడు క్ష్మానేత సార్వభౌముఁడగుతఱిన్
గరుణం ‘జీ. సీ. ఐ. ఈ.’, బిరుదము మీకొసఁగె విశ్వవినుతముగాఁగన్.

ఓ దర్భాంగ చర్ఖారి షహాపుర మహారాజు లారా?

క. నరపాల శిరోమణి యె, డ్వరుఁడుక్ష్మానేత సార్వభౌముఁడగుతఱిన్
గరుణం ‘గే. సీ. ఐ. ఈ.’, బిరుదము మీకొసఁగె విశ్వవినుతముగాఁగన్

క. మానుగఁ గొచ్చిన్నరవసు, ధానాయక నీకొసంగెఁ దగు జీ. సీ. యస్.
ఐ. నామము నెడ్వర్డును, హీనాథుఁడు రాజరాజయినసమయమునన్.

ఓ ముంబాపురీ ప్రముఖ రాజప్రతినిధులారా! మీమీమండలంబులయందున్న కారాగృహనివాసులను వందకుఁ బదిమంది పగిదిని విడువుఁడు! బందీలగు సధమర్ణులఋణంబు నూటికిమించదేని యాద్రవ్యము మీరిచ్చి వారినివదలింపుఁడు.

నైతా—(చేతులెత్తి)

క. బిసరుహమిత్రుఁడు పడమటి, దెస పర్వతకుహరమునక దేచేరంబో
వుసమయము వచ్చె మీమీ, బసలకు దయచేయుఁడో సభాసదులారా!

మఱియుఁ జక్రవర్తి దంపతులపట్టాభిషేక మహోత్సవకాలంబునఁ బలువురకు నొసం

గిన బహుమానంబులును బిరుదంబులును బత్రికాముఖంబున వెలువడును. రాజులంద
ఱును సెలవుగోరుకొందురుగాక.

నైజాముపాదుశాహి—(సమీపించి కానుకసమర్పించి నమస్కరించుచున్నాఁడు).

కర్జ—(రాజసోదరుని వంకఁ జూచి శాహిను ద్దేశించి)

ఉ. కప్పము గట్టురాజు లధికారులు దేశముసందఁ గొల్వఁగా
గొప్పగ దేశపుంగరము కోట్లకొలందిగ వచ్చుచుండఁగా
నప్పతిఁ బోలె స్థైర్యమున కాకరుఁడై జగమేలుచున్నవాఁ
డిప్పతి గోలకొండనగరీంద్రుఁడు చూడుము రాజసోదరా.

అనంతసేనమహారాజు—(కానుకసమర్పించి నమస్కరించును)

కర్జ—(రాజసోదరునకుఁ జూపి)

సీ. పద్మనాభస్వామి పాదారవిందంబు లెవఁడు నిచ్చలు జపియించుచుండు
విద్వాంసు లగువారి విద్యపరీక్షించి గండపెండార మెవ్వండొసంగు
నేకాలమరసిన నేలాలవంగాదు లెవనిదేశము ఫలియించుచుండు
నెవనిరాజ్యము తనూభవులకుఁగా కనుజాతనూజులయందు సంక్రమించు

గీ. ధనము సగపాలు వచ్చునాదాయమందుఁ, బౌరువారలతృప్తి కెవ్వఁడువ్యయించు
నతఁడనంతశయననగరాధినాథుఁ, డరయుమా వీని విక్టోరియాకుమార!

మహిశూరమహారాజు—(కానుకసమర్పిం నమస్కరించును)

కర్జ—(రాజసోదరునకుం జూపి)

గీ. శాలివాహననరపాల సార్వభౌము, గద్దెపైనెక్కి పాలించు ఘ్మాధవుండు
చూడుమా బాలుఁడమ్మహీశూరపురికిఁ, గైకొనియెఁబట్టమును నిన్నగాక మొన్న

కాశ్మీరమహారాజు—(కానుకసమర్పించి నమస్కరించును)

కర్జను—(రాజసోదరునకుం జూపి)

మ. అలకేంద్రుం దలమీఱు కల్మియును బుణ్యక్షేత్రము ల్పెక్కు వి
ద్యలు తచ్ఛింధునదీసమాగత వితస్తాంభోనదీమాతృకం
బులగుంభూములు గల్గి యెన్నఁదగుచు న్భూలోకనాకంబునాఁ
జెలువౌ దేశము నేలురాజితఁడు కాశ్మీరేంద్రుఁ డీక్షింపుమా.

(మఱియుం దక్కినమహారాజుల నిర్దేశించి)

సీ. ప్రజలఁ దండ్రింబోలెఁ బాలించు నేర్పరి కాంచుమా సింధుహోల్కరితండు
కరుణామయుఁడు రాజకార్యనిర్వాహకుం డరయుమా యితనిరీవాధినాథు

విద్వాంసులనుబ్రోచువిధమెఱింగినయొడయఁడు చూడుమితనిదర్భాంగరాజు
రాజమాన్యుఁడు రాజరాజతేజుండు గన్గొనుమా యితఁడు పుదుకోటభర్త

గీ. శూరులగురాజపుత్రులు వీరు జయపు, రంబు జోధ్పూరు భరతపురంబుదయపు
రంబు మున్నైనపురములు రాజధాను, లైన రాజులు విక్టోరియాకుమార!

వైతాళికులు—ఆసేతుసీతాచలమధ్యవర్తి సామంతనరపాలనుతనామా! శత్రుజనభీమా! కీర్తికామా! లండన్పురీధామా! పరశ్శతాక్షౌహిణీపరిమితబలస్తోమా! సకలద్వీపవసుంధరాప్రతిష్ఠాపితజయరమారామా! ఎడ్వర్డుసార్వభౌమ! జయము జయము!

గీ. భాస్కరునికస్తమయమనుపల్కులేని, యంతదేశంబు జయముజయం బనంగ
లోటులేకుండఁ బాలించు లోకవిభుఁడ, వీవు పొందంగలుగు ప్రియం బేదియింక.

కర్జ—భగవదనుగ్రహంబున హూణసౌరాజ్యంబు సర్వసమృద్ధంబై యున్నను నిట్లు కోరుకొందము.

గీ. అవని బహుసస్యసంపన్న యగును గాక
ప్రభువులకు న్యాయ్య మగుబుద్ధి వఱలుఁ గాక
యఖిలజనము నిరామయం బగునుగాక
ప్రజలకోర్కులు పండుచుఁ బ్రబలుఁగాక.

అందఱును—

గీ. జయమలగ్జాండ్రకు జయంబు జయము జయము, జయము శ్రీసప్తమైడ్వర్డు చక్రవర్తి
కందఱకు జయము జయమిాయందఱికిని, జయము యువరాజయౌవరాజ్యంబునకును.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

$(ఇది నిర్వహణసంధి)

** గద్య. **

ఇది శ్రీకింకవీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవి బాలకలానిధి బాలసరస్వతీ శతావధాని తిరుపతివేంకటేశ్వర ప్రణీతం బగు నెడ్వర్డుపట్టాభిషేకనాటకంబున హిందూదేశపట్టాభిషేకంబను సర్వంబును షష్ఠాంకము.

---

* వాక్యార్థసమాప్తిరూపమగు సంహృతి.

§ శుభశంసనరూపమగు ప్రశస్తి.

$ ఫలప్రాప్తి కార్యానుగుణంబుగ నిర్వహణసంధి రెండంకములయందును గలపి సాగంముగఁ జెప్పఁబడినది.

10730

10730

END OF
TITLE